

Mira Kolar

Zagreb

UDK 37-05 Tomašić, I.
37(497.5)''1887/1929''

Primljeno: 2007.

Pregledni članak

UČITELJ IVAN TOMAŠIĆ: OD PEDAGOGA DO POLITIČARA

Ivan Tomašić (1868. – 1939.) prisutan je u redovima učitelja u Hrvatskoj od dolaska Khuena Hédeváryja na bansku stolicu pa do vremena velike svjetske krize. U tom vremenu Tomašić se iskazao prvo kao pedagog Pestalozzijeve škole, a kasnije i kao veliki pobornik modernijeg školstva povezanog uz sport i kulturno-prirodnu aktivnost. To je, dakako, mogao ostvariti samo kroz društveni rad, pa je prisutan u izdavačkom radu, a onda i u učiteljskim društvima učlanjenima u Savez hrvatskih učiteljskih društava. Poslije Prvoga svjetskog rata dolazi do promjene njegovog stava pa, iako se i dalje bori za novu školu, on preko tiska, a i kao predsjednik Hrvatskog saveza učiteljskih društava traži da to društvo zadrži svoju posebnost i da se ne utopi u jugoslavenskom jedinstvu. To ga je neminovno dovelo u savez s organiziranim pokretom Stjepana Radića. Proglašenje šestosiječanjske diktature znači i kraj javne djelatnosti Ivana Tomašića duge četrdeset godina.

Ključne riječi: *Tomašić, Ivan, pedagozi, povijest školstva, Hrvatska, 1887. – 1929. godine*

1. Uvod

Otac učitelja i predsjednika Gospodarske sloge Ljudevita Tomašića¹, koji je osuđen zbog sudjelovanja u puču Vokić-Lorković 1944. na robiju u Lepoglavi i kojega su ustaše i ubile prilikom likvidacije Lepoglave, bio je učitelj Ivan Tomašić, jedna od najistaknutijih osoba našeg učiteljskog života do 1929. godine. I otac i sin bili su

---

¹ Ljudevit Tomašić, učitelj, političar, predsjednik Gospodarske sloge. Rođen u Zagrebu, 2. siječnja 1901., a ubijen u Lepoglavi u travnju 1945. od ustaša. Završio je 1920. klasičnu gimnaziju u Zagrebu i položivši potrebne ispite na Učiteljskoj školi u Zagrebu zaposlio se u Sv. Martinu na Muri kao pučki učitelj. Kao nepoćudan zbog članstva u Radićevoj Hrvatskoj republikanskoj seljačkoj stranci bio je 1923. izbačen

članovi i pristaše Hrvatske seljačke stranke i upravo to je odredilo njihove živote, ali se ovom prilikom bavimo samo ocem.

Ivan Tomašić spada u sam vrh najistaknutijih učitelja Hrvatske, te se uzdignuo od običnog učitelja do školskog inspektora i predsjednika Saveza hrvatskih učiteljskih društava, djelujući aktivno i kao pisac poučnih djela i kao moderni i praktički reformator pučkih škola u Hrvatskoj pred Prvi svjetski rat, te ga se može staviti uz bok Stjepanu Basaričeku i Davorinu Trstenjaku.

Iako je u provođenju moderne pučke škole nailazio na mnogo protivnika i prije 1918., njegovo nastojanje da se učiteljstvo u Hrvatskoj organizirano odupre centralizaciji jugoslavenskog školstva poslije 1918. uvrstilo ga je nepravедno u red nacionalista i kao takav on je na čelu Saveza hrvatskih učiteljskih društava kočen i onemogućavan u radu. Zato se rad i život Ivana Tomašića treba promatrati u dva segmenta: u razdoblju do 1918. kada je on uklopljen u europski reformistički učiteljski pokret, i razdoblju poslije 1918. kada nastoji očuvati izvjesnu autonomiju hrvatskog učiteljskog kadra i nastave. U tom drugom razdoblju postaje sve bliži Stjepanu Radiću koji je zastupao ideju ravnopravnosti naroda u jugoslavenskoj državi, pa se na kraju i posve uključuje u rad Hrvatske seljačke stranke. Šestosiječanjska diktatura onemogućila je djelovanje Hrvatskoj seljačkoj stranci, ali i Ivanu Tomašiću, a njegov sin Ljudevit Tomašić djelovao je preko Gospodarske sloge kao gospodarske organizacije Mačekove stranke, iako je i on bio učitelj.

Učitelji dvadesetog stoljeća kakvi su bili Milutin Mayer, dr. Sigismund Čajkovac, Ivan Tomašić i Mate Sudeta morali su prići i taktici i manevriranju u vremenima diktatura, fašizma i onome što je tome slijedilo; za to ih je suvremeno pokoljenje osudilo na zaborav sve do najnovijih vremena, kada se o njima počelo pisati, jer je pisana riječ u znatnoj mjeri oslobođena političke cenzure. No ni danas pisanje o ovim ličnostima koje su se morale prilagođavati vremenu da bi preživjele baš i nije jako jednostavno, jer je teško povezati posljedice s uzrocima, a intelektualci dvadesetog stoljeća ostavili su manje pisama i dnevnika nego elita devetnaestog stoljeća.

Učitelji, odnosno njihovi sinovi bili su osnova stvaranja građanske prosvjetne, ali i političke inteligencije u Hrvatskoj. Imali su istu ulogu koju je imalo pravoslavno svećenstvo za inteligenciju srpske narodnosti. I jedni i drugi imali su slabu materijalnu osnovu, ali su to nadomještali solidnim obrazovanjem koje nije bilo zasnovano samo na katoličkoj knjizi, već i na slavenskoj i europskoj pedagoškoj literaturi. Ovakav pravac javlja se u hrvatskom školstvu nakon što je ban Ivan Mažuranić kroz Školski

---

iz državne službe, te je 1929. završio filozofiju i pedagogiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, ali je u međuvremenu bio 1927. osuđen na robiju. Pod stalnim policijskim nadzorom živi u Samoboru, ali je i odatle dobio 1933. izgon. Izabran je 1935. za narodnog zastupnika na Mačekovoj listi u kotaru Samobor, a 1938. u kotaru Klanjec. Vodio je izbornu pisarnicu HSS-a 1938. godine, te je 1940. imenovan za ravnatelja Gospodarske sloge, kao privredne organizacije HSS-a za plasman seljačkih proizvoda. Pripadao je Mačekovoj struji te se 1942. nije odazvao pozivu ustaškog vrha za sudjelovanje u Saboru kao i u zajedničkoj vladi N. Mandića u rujnu 1943. Bio je veza između Mačeka, Mladena Lorkovića i A. Vokića te je pregovarao i s partizanima. Zbog sudjelovanja u puču Lorković-Vokić bio je 31. kolovoza 1944. upućen u lepoglavski logor i ubijen u travnju 1945. od ustaša. (Tko je tko u NDH. Hrvatska 1941.-1945., Zagreb, 1997., 399-400.)

zakon 1874. oslobodio školu prevelikog crkvenog utjecaja, dajući školstvu liberalnu notu i svjetovnu kontrolu.² A nastavili su njihovi sinovi i unuci koji su se nerijetko opredjeljivali za učiteljska i profesorska zvanja, pa bismo gotovo mogli govoriti o posebnom društvenom sloju, što zaslužuje našu posebnu pažnju, osobito za vrijeme poslije Prvoga svjetskog rata kada su istraživanja o povijesti učiteljstva zastala i ostala u izvorima ili časopisima, a nikada uobličena u sintezu.³

2. Školovanje i objavljivanje prvih moralno poučnih knjiga

Ivan Tomašić rođen je u Seocu kod Nove Kapele u Slavoniji 3. kolovoza 1868. Njegova majka, sestra zagrebačkog školskog nadzornika Franje Andresa, bila je s područja planine Motajice, dakle iz Bosanske Posavine. U predgovoru svog djela *Tugomil Jorgovanić ili pouka oca sinu* Ivan Tomašić piše da je imao sreću što je pored zdravog tijela, bistrice glave, dobrog srca i krepke volje imao za oca učitelja koji ga je mogao poučiti da postane vrijedan član obitelji i čestit sin svoga roda i doma, te da je otac govorio “*Gdje - no crkva, dom i škola svoje sile slože, Budućnost se ovdje ljepša očekivat može.*”⁴ Njegov je otac također objavljivao pod imenom Jorgovanić, a službovao je kao učitelj u Novoj Gradiški, pa je i Ivan Tomašić polazio pučku školu u Mlaci i Gornjem Raiću, a građansku školu u Novoj Gradiški.

Završivši ovu školu, prakticirao je godinu dana u pučkoj školi u Novoj Kapeli, a zatim je 1885. pošao na učiteljsku školu u Petrinji koju je završio 1888. godine. Učiteljska škola u Petrinji, na koju su bili silno ponosni učitelji čitave Hrvatsko-slavonske vojne krajine, otvorena je 1862. godine. Iako je 1882. krajina razvojačena, ipak je škola nastavila vršiti svoju vodeću ulogu u Petrinji, gdje su se uglavnom školovala djeca iz područja bivše Vojne krajine i gdje je učiteljska škola bila vrlo kvalitetna, pa su se ovdje i stvarali temelji učiteljskog rada i na skupštinama analizirao i planirao, a onda i realizirao stvoreni program.⁵ Dakako da je sjedinjenje Hrvatsko-slavonske vojne krajine s Provincijalom zahtijevalo nove promjene, što je iskoristio ban Khuen Héderváry objavivši 1888. novi školski zakon kojim je omekšao tvrde odredbe

---

² Ipak je ostavljen vjerski odgoj u školama i to za katoličku, pravoslavnu i izraelsku vjeroispovijed, pa je to potvrdio i Zakon o školstvu iz 1888. s provedbenim uredbama.

³ Tomo ŽALEC (Žalec, 1988.) je to pokušao uobličiti, no nije u tome posve uspio, jer je učiteljstvo gledao isključivo kroz antifašistički rad i premalo je koristio ono što je sakupio i objavio profesor i školski inspektor Antun Cuvaj (Cuvaj, 1911.) čije je djelo pravi zlatni rudnik za povijest školstva do 1910. godine. Srećom je Hrvatski školski muzej očuvao ogromno blago preuzeto od raznih škola, učiteljskih ostavština i arhiva na kojem se može raditi i nastaviti onim putem koji su započeli djelatnici ove ustanove stvorivši u nekoliko posljednjih godina iznimno vrijedne izložbe i tiskana djela.

⁴ Tomašić, 1895: 3-4.

⁵ U Petrinji je 1874. održana Druga obća hrvatska učiteljska skupština kojoj je predsjedavao Ivan Filipović i gdje je doneseno preko 30 zaključaka, među kojima i da učiteljske škole moraju biti otvorene svim konfesijama te da se uz takve škole trebaju podići i četverorazredne uzorne škole (vježbaonice), vrtovi za praktično gospodarstvo, kao i da učitelji moraju biti povezani preko kotarskih učiteljskih društava i da ih treba preko školskih praznika dalje obrazovati. (Golec, 2000: 116-117). Godine 1871. sagrađena je i lijepa zgrada za učiteljsku školu.

Mažuranićevog Školskog zakona iz 1874., gdje je država preko školskih nadzornika preuzela pojačanu kontrolu nad školstvom i umanjila utjecaj crkava.

Kao i mnogi drugi, mladi učitelj Ivan Tomašić počeo je pisati vrlo rano jer je sredina poticala na takvu aktivnost. Prva tiskana pjesma objavljena mu je 1886. u almanahu bečke akademske omladine *Zvonimir* pod nazivom *Oh, da sam!*, a prva pripovijest pod naslovom *Priča o grobu vječne ljubavi* objavljena je u beletrističkom pravaškom listu *Balkan*.⁶ Potican od svojih kolega i sredine, Tomašić je nastavio pisati za omladinu, a onda se usmjerio i prema pedagoškim radovima.

U Petrinji je 1887. objavio zbirku pjesama *Poletarke* koja se sastoji od dvije grupe: *I. Žalovanke* i *II. Dragoj domovini*. Kod prve skupine iskazuje da ih je spjevao *Jadoslav*, 1886., pa je vjerojatno pod tim pseudonimom objavljivao i u časopisima, kod druge skupine kaže da ih je spjevao Ivan Tomašić u vremenu od 1884. do 1887. i zahvaljuje Josipu Kozarcu,⁷ kojega je upoznao vjerojatno u Lipovcu, “*što ga je bodrio*”. Kao moto druge skupine uzima stihove Augusta Harambašića⁸ koji je objavljivao i koji je aktivno djelovao kao književnik, ali i kao političar na liniji Starčevićeve stranke prava. Starčevićanskoj je struji pripadao očito i Tomašić, pa je objavio i pjesmu *Hrvatskom sokolu*. Društvo Hrvatski sokol osnovano je još 1874., ali intenzitet njegovog rada jača pod djelovanjem pravaša. Naime, izbori za Hrvatski sabor 1887. odvijali su se i u Petrinji u znaku oštih političkih borbi između pravaša koje je vodio tiskar Andrija Pirnath i narodnjaka (vladinovaca) koje predvodi petrinjski župnik M. Kolarić. Bilo je čak izbačeno i nekoliko pravaški orijentiranih učenika iz škole, a nakon donošenja Khuenovog Školskog zakona 1888. godine u školstvu su se mogli održati samo učiteljski odani vladi.

Svršivši 1888. učiteljsku školu u Petrinji, Tomašić je započeo 1. studenoga 1888. učiteljevati u Poreču kraj Kutjeva, a godinu dana kasnije već je premješten u Lipik. Ovdje 1893. objavljuje *Crtice*⁹, zapravo spoznaje o ljudima, napisane oko 1888., u vremenu kada je od rodne kuće u selu S. na Motajici i mjesta M. gdje mu je živjela baka putovao do Svinjara (Davora), gdje se ukrcavao na lađu i onda putovao do Siska i dalje do Petrinje gdje je polazio Učiteljsku školu. Po uzoru onog vremena, na tom putu upoznao je ljude i njihove priče i sudbine utkao u ove kratke priče koje govore o neispunjenim sanjama malih ljudi i neostvarenim ljubavima. U noveli *Priča o grobu vječne ljubavi* opisuje kako se na putovanju u Svinjar upoznao s efendijom Isom

---

⁶ Podatak preuzet iz *Spomenice*, 95.

⁷ Josip Kozarac (Vinkovci, 18. III. 1858. – Koprivnica, 21. VIII. 1906.) radio je kao upravitelj šumarije u Lipovljanima od 1885. do 1895. i tu ga je vjerojatno Tomašić upoznao. Kozarac se već od 1875. javljao pjesmama u *Hrvatskoj lipi*, a objavljivao je od 1878. do 1889. i niz ljubavnih pjesama inspiriranih narodnom poezijom. No 1878. je objavio i gospodarske crtice pod naslovom *Priče djeda Nike*, a u brojnim djelima koja su slijedila on je i analizator i predlagatelj programa obnove sela.

⁸ August Harambašić (Donji Miholjac, 14. VII. 1861. – Zagreb, 16. VII. 1911.). Djelovao je kao pravaš i u Hrvatskom saboru, a bio je urednik *Hrvatske vile* 1881.-1885. i *Balkana* 1886.-1887. Iako je bio pravnik, napisao je više pjesama za djecu, a upravo 1887. objavio je *Tugomilke* pišući pod pseudonimom Tugomil. Moto koji citira Tomašić glasi: “*Hrvatska je meni rod i život pravi, Ona mi je uvijek u srcu i glavi*”.

⁹ Crtice su objavljene u tiskari Lavoslava Kleina koji je tiskao knjige i županijske novine Požeške županije, a u toj tiskari i Julije Klein tiska svoja djela.

koji hvali Bosnu i koji priželjkuje da se “...rodjena braća preko Save ... međusobno spoznaju, ljube i pomažu” (str. 14). To je teško vrijeme kada još uvijek nisu zacijeljele rane nastale u sukobima 1878. godine prilikom okupacije Bosne, ali se bude nade malih ljudi da će biti bolje. I druge priče – *Cjelov, Pripoviest mjesečeva tračka, Ne sbori, - tvori!* i *Kapural Jose sa Zavalja – azdiner* uzete su iz života. U Požegi je Tomašić 1893. godine objavio i knjižicu ćudorednih pouka za mladež *Ljuboslavke*.¹⁰ Lipičko razdoblje Tomašićevog života vrlo je plodno po radovima i pribavilo mu je poštovanje učiteljskog svijeta; 1. rujna 1893. Tomašić prelazi na dječačku školu u Samostanskoj ulici grada Zagreba i na ovoj školi radi do 1897.

Ova škola u centru Zagreba morala je biti pod utjecajem promjena koje su se zbivale u gradu. Otvaranje Hrvatskog narodnog kazališta, Škola za umjetnost i obrt, prekrasna zgrada na trgu Héderváryja, ali i Prve olimpijske igre utjecali su na traženje novoga.

Tomašić je pratio modernu pedagošku literaturu koja je u Hrvatsku teško ulazila i bila prihvaćana s velikom rezervom. Smatrao je da treba odgajati tijelo i duh istovremeno i da se djeca kroz igru moraju zabaviti, ali i ojačati. Kad je Zemaljska vlada pozvala oko 1890. učitelje da opišu igre koje djeca igraju, Tomašić se prihvatio 1893. posla nakon smrti gimnastičkog učitelja Franje Hochmana. Tomašić se ovog posla prihvatio vrlo ozbiljno. Na svoj trošak krenuo je 1895. godine u Görlitz u Njemačkoj te je tu pohađao tečaj proširivši svoje spoznaje. Tomašić je počeo uvoditi igre u školu već u školi u Samostanskoj ulici 1896., odnosno u kaptolskoj školi 1898., a 1896. je objavio priručnik *Gimnastičke igre*.¹¹ Prije opisa igara na 200 stranica Tomašić je na 62 stranice napisao teoretski dio. Ističe da igra leži u čovječjoj prirodi i da je ona sastavni dio života. “*Tko bi htio odsjeći krila ptici da ne leti ili joj osakatiti gr'oce, da ne pjeva, nazvali bi ga okrutnim mučiteljem nevinih života. Tako bi isto postupao i onaj, koji bi htio zabraniti djetetu da se ne igra*”.¹²

Međutim, gotovo istovremeno u Švedsku je otišao Franjo Bučar, gdje se upoznao sa švedskom gimnastikom na Centralnom stockholmskom gimnastičkom institutu.¹³

¹⁰ *Ljuboslavke* su Tomašićev prijevod djela Mad de la Faye-Bréhiera i M. H. Lemaira. Vjerojatno ih je po običaju onog vremena malo prilagodio za našu mladež.

¹¹ *Gimnastičke igre* su zapravo zbirka igara koje su prikupili učitelji i učiteljice u Hrvatskoj i Slavoniji, na poziv Izidora Kršnjavog, obuhvativši i pučke igre iz Dalmacije, Istre, Bosne, Hercegovine, Crne Gore i južne Ugarske. Bio je pridodan i dodatak odabranih modernih gimnastičkih igara za mladež i za odrasle. Tomašić je sudio kompletan materijal, napisavši i predgovor i teorijsku uputu. Knjiga je imala 120 slika i napjeve, a priređena je tiskom Lav. Hartmana (Kugli i Deutsch). Bilo je to veliko djelo s 200 stranica i 64 strana predgovora. Priručnik je tiskan preko preplate koju ubire do 10. I. 1896. (Posavska Hrvatska, 48, 30. XI. 1895.). Knjiga pod br. 153004 je nestala iz Nacionalne i sveučilišne biblioteke, pa je Tomašić izostavljen iz većine povijesti športa. Ne spominje se ni u leksikonu Sportska publicistika u Hrvatskoj (1987.), iako se spominju i daleko neznatniji autori i djela. Drugi priručnik za igre objavila je Jelica Belović-Bernadzikowska pod imenom 110 igara za mladež (Zagreb, s. a.). Zanimljivo je da je na multimedijским danima Mate Lovraka 26. travnja 1999. Marina Danev oživjela dječje igre prema Jeličinj knjizi u Odjelu za djecu i mladež Gradske knjižnice na Starčevićevom trgu br. 4. No, zapravo, trebalo bi pronaći i načiniti reprint izdanje Tomašićeve knjige *Gimnastičke igre* jer je to djelo sličnog karaktera za gimnastiku kao što su Kuhačeve *Južno-slovenske narodne popievke* za muziku.

¹² Širola, Mladen. Ivan Tomašić. Hrvatski učitelj, 1925. Spomenspis, str. 93.

¹³ Sportska publicistika u Hrvatskoj: 25.

Na poziv Izidora Kršnjavog Bučar je od 1894. do 1896. održavao u Zagrebu tečajeve za učitelje gimnastike, potiskujući pomalo akcije njemačke gimnastičke škole. Bučar je u veljači 1895. objavio svoju prvu knjigu *Gimnastika za pučke škole*, što je bio prijevod švedskog autora C. H. Liedbecka. Bučar je kao zastupnik zagrebačkog Hrvatskog sokola prisustvovao trećem svesokolskom sletu u Pragu, osnovao 1909. Hrvatski športski savez, a izvršio je i povezivanje sa srpskim i bugarskim sokolskim organizacijama, pa je zapravo preuzeo cijelu inicijativu u teoriji i praksi razvoja športa u Hrvatskoj, pomagan od gradskih i državnih vlasti.

Ovoj konkurenciji, osobito propagiranju raznovrsnih športskih grana Tomašić nije mogao konkurirati, pa se zadovoljio time da poučava djecu u vježbama na spravama i kroz igre. No Tomašić nikada nije odustao od toga da djeca moraju učiti kroz igre, pa kao trnjanski učitelj uređuje igralište na kojemu je sve što je teoretski opisivao i praktički dokazivao, izazvavši nezadovoljstvo starih učitelja koji nisu bili voljni da se zbliže s djecom kroz igru, izlete i zabavu. Njegov pokušaj da konkurira Bučaru izražen je i kroz objavljivanje brošure *Želiš li sreću narodu svome a ti mu probudi interes za jačalačku igru*. Ovo je djelo nastalo na poziv Prosvjetnog odjela Zemaljske vlade pod br. 5673/13. V 1892. i bilo je čitano na Glavnoj skupštini Učiteljskog društva za grad Zagreb i okolice 26. ožujka 1896. godine.¹⁴ Tomašić je izložio vrlo kvalitetan program i glavni savjeti Tomašića su da se *“Razvoju i napretku tijela treba posvetiti istu pažnju, koju posvećujemo uzgoju duše”* i da se jačanje tijela može postići na *“vještački, društveni, vojnički, liječnički i školski način”* i da svaki od tih načina ima svoja pravila i ciljeve i da je jačanje potrebno i korisno. Tomašić govori o više stupnjeva jačanja tijela u raznim dobima života, ne zaboravljajući da treba posvetiti pažnju i ženama. Smatra da je u procesu jačanja izvanredno važna igra jer je ona *“slobodna radnja duha i tijela, kojoj je svrha, da se izmjenom utisaka u obliku ugodne zabave duh i tijelo odmori i jača.”* (str. 8). Smatra da je značenje igara *uzgojno i etično*, a napose *gospodarstveno i socijalno*. Igra po njemu nije rad, ali nije ni pospani mir. Kaže da su i stari znali za dobro djelovanje igara, te kaže da treba zlatnim slovima bilježiti grčke olimpijske igre, ali i Sinjsku alku kod naših dalmatinskih igara (str. 10). Da bi se igre razvile, Tomašić piše da treba poznavati same igre, da treba učitelje upoznati s metodom igara, da treba urediti valjana igrališta, te da je Zemaljska vlada odredila 7. kolovoza 1895. (br. 11.743) da treba igralište izgraditi uz seoske pučke škole i da svako dijete treba imati pet kvadratnih metara površine. Navodi mjesta gdje bi se mogla izgraditi igrališta u tadanjem Zagrebu, pa spominje i Šalatu, te da bi u blizini grada trebalo izgraditi jedno veliko igralište za zajedničke vježbe i javne produkcije i za jačanje naroda, jer da je Wellington, kada je pohodio jednom školsko igralište u Etonu, rekao: *“It was here, that Waterloo was won”* (*Ovdje je Waterloo osvojen*, str. 18) i traži da se odredi najbolje vrijeme u školi za gimnastiku. Tomašićevo djelo i danas je etnografska baština, a svakako je raritet.

---

¹⁴ Sportska publicistika u Hrvatskoj: str. 69. Djelo je bilo posvećeno Ljubosavi, osposobljenoj zabavišnoj učiteljici.

Tomašić mnogo i piše. Knjiga *Tugomil Jorgovanić ili pouke oca sinu*¹⁵, objavljena 1895., sadržavala je priče vezane uz povijest i geografiju Hrvatske i Slavonije, ispričane s mnogo ljubavi i pažljivosti i rado se čitala, a bila je opremljena s desetak bakrotisaka najznačajnijih hrvatskih mjesta. Iako je Tomašić napisao ovo djelo u takvom obliku kako mu je pričao otac, ipak to djelo sadrži njegove vlastite povijesne i zemljopisne spoznaje, ali se vidi i da je čitao povijesna i geografska djela svog vremena, pa ih ponešto i nadopunio. Djelo je vrlo dobro prihvaćeno, te je ovu knjigu s nešto promijenjenim sadržajem Tomašić objavio i 1896. pod nazivom *Djedove pripovijesti hrvatskoj omladini*.¹⁶

Međutim, bolest, a onda smrt supruge Marije 1897. posebno utječu na Tomašićevo stvaralaštvo nekoliko godina. Biblijski motivi, tuga, pouke. Dvije poučne Tomašićeve knjige zasnovane su na pričama iz Biblije, a sadrže prijevode njemačkih pedagoških pisaca. To su uzorne priče *Biserčice*¹⁷ te uzorne priče *Ljubičice* koje donose primjere iz svjetske književnosti.¹⁸ Obje su tiskane u tiskari Franje Suppana koju je već preuzeo Robert Auer, a koja je tiskala udžbenike i bila privilegirana sveučilišna tiskara, pa su te knjige dospjele u svaku školsku biblioteku.

Smrt supruge Marije potpuno ga smučuje i trebalo je dosta vremena dok se izvukao iz krize. Osjeća se silno jadnim te pod naslovom *Moja ljubav. Žalosni slavospjev* i pod imenom Jadoslav Tomašić objavljuje glazbenu sliku koju je za zborove uglazbio Karlo Pienta.¹⁹ U karlovačkom koledaru "Nada" 1899. objavljuje poemu *Sonetni vijenac*, također s potpisom Jadoslav Tomašić i uglazbljen od K. Piente.²⁰

U Zagrebu 1897. objavljuje prijevode čudoredno-poučnih priča i pripovijesti pod naslovom *Najljepši ures duši i srcu dobre hrvačadi*.²¹

¹⁵ Knjiga ima ova poglavlja: Naša mila hrvatska domovina; Junaci gologlavci, Krila od - trijesaka; Jankovac; Tičićev križ; Maruša; Baba Keda; Pustinjak Petar; Šarengrad; Kraljeva Velika; Krvavi sabor križevački; Lepoglava; "Još Hrvatska nij" propalal"; Kralj Pasoglav; Zemlja Vidaljkina; Trnovica; Primorac o postanku potresa; Radoslav - kamen; Izbor seoskoga kralja; Dvori Kraljevića Marka; Gavan; Carev kamen; Smrt Stjepana Tome. Očito je ovu knjigu čitala i Ivana Brlić-Mažuranić te je pokupila izvjesne ideje.

¹⁶ Knjižica je izdana u korist zagrebačkog društva "Dobrotvor" koje je odijevalo i obuvalo siromašnu djecu zagrebačkih pučkih škola bez obzira na razlike vjere i zavičajnosti, te u korist hrvatskog učiteljskog konvikta u Zagrebu. Knjiga je izašla u izdanju biblioteke "Knjižnica za mladež" koju je uređivao Franjo Bartuš. Bila je luksuzno uređena, uvezana u platno i ukrašena zlatotiskom.

¹⁷ Priče su svrstane u 15 grupa: I. Bog; II. Slava Bogu; III. Zahvalnost prema roditeljima; IV. Molitva; V. Premudrost božja; VI. Uzdrži vjeru kršćanskim krjepostima!; VII. Dobročinstvo. Milosrđe; VIII. Radinost i marljivost; IX. Grijeh; X. Savjest; XI. Život ljudski; XII. Prijateljstvo; XIII. Mladenačka radost. Čista radost; XIV. Smrt; XV. Neumrlost. Vječni život. Nagrade. Kazne. U ovom djelu su objavljene 34 priče.

¹⁸ Rađeno je posve na istoj shemi kao i *Biserčice*.

¹⁹ Jadoslav Tomašić, *Moja ljubav*, Zagreb, 1897. Izdanje za glasovir.

²⁰ Karlo Pienta je uglazbio i neke druge Tomašićeve pjesme, tako *Moju ljubav*, oratorij *Božićnu pjesmu*, oratorij *Resurrexit* i *Hrvatsku budnicu*.

²¹ Scholz je bio pravaški odvjetnik. U ovom djelu objavljeni su prijevodi priča H. Herolda, G. A. Bürgera, Teodora Schwarza, Agneze Franz, J. Ranka, B. Auerbacha, Starkea, W. O. von Horna, Zschokkea, Franza Rückerta, Benjamina Franklina, Bartha, Alberta Fillwalda, Sadia, Scrivera, A. Schillinga, Ferideddina Attara, Roberta Reinicka, M. H. Lamaira, Mad. de la faye-Bréchiera, nekoliko Grimmovih priča te priča iz židovskog Talmuda. Ima čak i jedna ruska priča, te možemo govoriti da je Tomašić bio otvoren za sva najbolja svjetska dostignuća u cilju odgoja djece i mladeži.

3. Mnogostrano Tomašićevo djelovanje na Trnjanskoj školi u Zagrebu

U rujnu 1899. Tomašić dobiva mjesto upravitelja u novoosnovanoj gradskoj pučkoj školi i u toj školi radi sve do 1922., te ga s pravom možemo zvati trnjanskim učiteljem. Ustvari, on se s djecom Trnja upoznao još za vrijeme rada u Samostanskoj ulici u koju je školski instruktor za djecu iz predgrađa, stari Volarić, dovodio trnjansku djecu. Volarić je bio plaćen preko "bira" koji su davali Trnjani, dakle na stari način iz 18. stoljeća. Premještaj na trnjansku školu bio je zapravo nalog njegovog ujaka, školskog nadzornika Franje Andresa, koji je smatrao da ova škola treba dobiti mladog, poletnog i ambicioznog učitelja jer da će kao mladi učitelj uspjeti "*zapušten narod pridignuti školom*". Naime, ta je škola sagrađena za 9.168 forinti i odlukom školskog odbora od 25. XI. 1897., odnosno potvrdom skupštine Gradskog zastupstva od 2. svibnja 1898. i 7. lipnja 1898., čl. 165. Nitko nije htio primiti ovo mjesto u Trnju, pa je i Tomašić zatražio da ga premjeste "*...makar u najzabitnije selce*", nudeći čak i otkaz. Nagovorili su ga neka ipak pokuša, obećavši mu "*...popunu slobodu rada i svaku pomoć*".²² I za Trnje i za trnjansku djecu Tomašić je bio veliki dobitak. Iskoristio je starog Volarića kojemu je pribavio mjesto podvornika i tako započeo rad sa 84 popisane djece u dvosobnoj novoj Trnjanskoj školi. Rad nije bio ni lagan ni jednostavan, jer su seljaci stalno pokušavali izvući svoju djecu iz škole, jer su ih trebali na drugim poslovima. No Tomašić nije popuštao i malo po malo škola je dobivala na značenju, jer je djece bilo sve više i jer je Trnje divljom gradnjom imalo sve više stanovnika koji su radili u gradu kao radnici i nadničari.

Tomašić je djecu Trnja zainteresirao za školu na tri načina. Prvi je način bio takav da je poslije svakog nastavnog sata izveo djecu na dvorište te su ovdje dječaci vježbali pokretne jačalačke igre, a djevojčice su igrale pokretne igre s pjevanjem. Drugi je način što je predmet *Pjevanje* počinjao trnjanskim pučkim popijevkama koje je analizirao, prelazeći pomalo na druge zgodne pjesme, osobito rodoljubne. Kao treće, uveo je tijekom cijele godine svakotjedni obilazak grada. Započeo je prvo obilaskom škole, tražeći od učenika da se uključe u proučavanje svoje najbliže okoline, a onda se radijus širio, pa se odlazilo u grad gdje su proučavali spomenike, važne zgrade, kulturne institucije, a onda i obrt, industriju i trgovinu. Povremeno se odlazilo i u Maksimir, na Kraljičin zdenac na Medvedgradu te u Podsused. Prilikom svih tih izleta djeca su upozoravana na higijenu i Tomašić je nastojao u njima buditi smisao za lijepo i dobro.

Godine 1900. objavljuje knjigu *Niz bisera i dragog kamenja u pjesmi, priči, basni i pouci koja je namijenjena Hrvatskoj omladini za ukras duše i srca*. U ovu zbirku ubacio je i poučnu priču *Poštuj učitelje!* u kojoj bizantski car Teodozije Veliki kori svog sina Arkadija koji je sjedio dok mu je učitelj Arsen predavao. Rekao je: "*Digni se, i ustupi to mjesto svome učitelju! Bogatstvo i plemstvo slučajni su i rad njih nemaš ti nikakove*

---

²² Očuvana je *Spomenica osnovne škole u Trnju* koja se čuva u Državnom arhivu u Zagrebu. Tu sam spomenicu u skraćenom obliku objavila još 1981. (M. Kolar-Dimitrijević 1981./1982.). Mislim da bi ju bilo vrijedno objaviti u cijelosti, jer sadrži mnoštvo zanimljivih podataka i razmišljanja o nastavi u trnjanskoj osnovnoj školi i uopće školstvu Zagreba dok je Tomašić ondje bio prvi učitelj i prvi ravnatelj. Neki su sadržaji uklopljeni u ovaj rad bez navođenja izvora s razloga neopтереćivanja teksta.

zasluge. Bog ti ih može uskratiti svaki čas. Mudrost pako ovoga čovjeka njegova je zaslug, i, gdje bio da bio, svuda će ga častiti i slaviti. Digni se stoga i ustupi to mjesto svome učitelju!" (str. 23). Ova priča je vjerojatno vezana uz djelovanje Tomašića koji je zahtijevajući redovan polazak škole došao u sukob s Trnjancima koji su mu čak prijetili ubojstvom, te je morao zatražiti pomoć gradskog načelnika Adolfa Mošinskog koji je zatražio od šefa zagrebačke policije da štiti Tomašića.

Sve do 1911. Tomašić mnogo putuje po Monarhiji, pa i izvan nje, držeći se uglavnom Srednje Europe. Međutim, nije – poput Franje Horvata-Kiša, koji je opisao školstvo Istre – objavljivao dnevnik s tih putovanja, a knjige koje je donio proučavao je, pa onda njihov sadržaj ugrađivao u svoje metodičko-pedagoške članke. Zauzet putovanjima i proučavanjem školstva u Srednjoj Europi, Tomašić prekida odnosno usporava neke svoje vrlo uspješne aktivnosti. Tako je izostala izložba dječjih sastavaka koju je najavio.²³ No, ne odustaje od igara i gimnastike, što je bilo omogućeno time što je 1900. grad uredio igralište zasadiвши na rubovima javore i jarebike. Možemo zaključiti da je tek tada gimnastika uvedena i u trnjansku školu, iako je Mažuranićevim Zakonom o školstvu od 14. listopada 1874. postala obvezan predmet, te iako je Andrija Hajdinjak još 1875. objavio prvi priručnik *Tjelovježba u pučkoj Školi*.²⁴ U 1901. poplava Save obustavila je nastavu na nekoliko dana, a onda se osjetio i manji potres 17. prosinca 1901. godine.

Budući da su Trnjanci još uvijek bili ljuti na svog učitelja koji uvodi novine među njihovu djecu, Tomašić uzima dopust koji je iskoristio za boravak u Slavoniji kod roditelja, a onda je otišao u Njemačku gdje je slušao na ferijalnom tečaju u Jeni više predavanja iz didaktike i predavanja o njemačkom školskom sistemu, obučavanju abnormalne i psihičke djece te predavanja o govornim pogreškama djece, kao i predavanje Amalie Nick iz Centralne djevojačke škole u Minnesoti o odgoju djevojaka u SAD. Slušao je i predavanja dra Schredera o razvoju dječjeg slobodnog risanja te je po povratku putovao od Weimara sve do Rijeke. Na ovim predavanjima i putovanjima Tomašić je stekao osnove koje su odredile njegov daljnji rad kao modernog učitelja koji predlaže razne promjene u pučkoškolskoj nastavi.

Godine 1902. Tomašić ponovno odlazi u Njemačku. Odslušao je ljetni učiteljski tečaj u Jeni stupivši u doticaj s najpoznatijim predstavnikom suvremene herbartovske pedagogije dr. W. Reinom, a bolje se upoznao i s umjetničkim pokretom u pedagogiji, te socijalnom, individualnom pedagogijom i pedologijom. Potom je pohodio Weimar, Nürnberg, München, Salzburg i Innsbruck, te se preko Slovenije i Istre vratio u Zagreb.

²³ Ivan Tomašić, *Uzgojna skrb za zaštitu i spašavanje djece i mladeži od moralnoga brodoloma*, Zagreb, 1911., Dodatak na kraju knjige. Tu je data napomena da je spremio za tisak i radnju *Andrija Palmović, pjesnik hrvatski kao pedagog, Ivan Henrik Pestalozzi i tjelesni uzgoj mladeži*, te *Pedagoški umjetnički pokret*. U vrijeme pisanja ovog dodatka još je pun planova, pa navodi da želi napisati i svoje dojmove o prosvjetnim i kulturnim prilikama Budimpešte, Beča, Münchena, Nürnberga, Hamburga, Frankfurta na Maini, Leipziga, Praga te o izložbama i kongresima u Beču, Berlinu, Hamburgu, Nürnbergu i Dresdenu. Tomašić je očito znao jezike i to mu je omogućilo da se ponaša kao građanin Europe, ali ne znam posve točno što je od toga uspio ostvariti, jer je Tomašićeva ostavština propala.

²⁴ Sportska publicistika u Hrvatskoj, 13. Kasnije se tjelovježbom u pučkoj školi bavi Franjo Hochman, koji je pokrenuo 1878. s Hajdinjakom časopis *Sokol*, kasnije *Hrvatski sokol*, a 1890. časopis *Gimnastika*.

Ovo putovanje potaknulo ga je da nabavi knjige koje su se bavile novim načinima predavanja; u svibnju 1903. u zagrebačkom učiteljskom društvu održao je teorijsko i praktično predavanje o umjetničkom pravcu u pedagogiji, pa je o tome objavio i dva članka.²⁵ No, mnogi su smatrali njegove ideje neprovedivim u praksi, iako je upravo današnja nastava u osnovnim školama potvrdila da je Tomašić imao pravo. U jesen 1902. zaključeno je da se risanje u pučkim školama Zagreba prepusti slobodnom metodičkom izboru samih učitelja i učiteljica. Na sastanku Učiteljskog društva za grad Zagreb i okolice 14. svibnja 1902. u trnjanskoj školi Tomašić je održao predavanje o pedagojsko-umjetničkom pokretu te je pokazao s djecom kako se umjetnička slika “pretače” u srce i pamet djece, što se zgodno može upotrijebiti u povijesti i književnosti, ali i na vjeronauku. Okupljenima je Tomašić pokazao i risarije što su ih đaci izradili po američko-hamburškoj metodi koja je njegovala slobodno risanje na risanje predložaka, a kojima je bila oblijepljena čitava trnjanska škola, a onda je govorio i o ukrašavanju škole, ističući da je to vrlo važno za razlikovanje dobra od zla, lijepoga od ružnoga, te da je umjetničko obrazovanje i posjećivanje galerija i izložaba te koncerata vrlo važno kako bi se razvila mašta i oslobodio maštoviti izražaj djeteta. Bečka centrala za učiteljstvo darovala je trnjanskoj školi i lijepu zbirku od 60 komada raznovrsnih ruda. Tomašić se uspio izboriti i za slobodno korištenje rubnih dijelova školskog igrališta za uzgoj cvijeća i povrća, a kada mu je to “čeprkanje po gradskom zemljištu” gradski načelnik dr. Adolf Mošinsky zabranio, Tomašić se brani da je školski vrt i uzgojno-obrazovni rad, te da u Trnju nema nikakvog običaja uzgajanja cvijeća, ali ni njegovanja bilo kakve pučke umjetnosti ni u gradnji ni u nošnji, “...*ama baš ni u čemu*”, i da usmjeravanjem na ove aktivnosti treba izmijeniti ovaj narod, a on da je po školskim propisima potpuno slobodan da u okviru obuke iz prirodopisa i gospodarstva radi na sebi svojstven način. I gradonačelnik Zagreba nije se više javio.²⁶

Tomašić i u jesen 1903. odlazi na svoj trošak na dvomjesečno putovanje u Austriju, Njemačku i Švicarsku, želeći se uvjeriti kako napreduje u praksi umjetnički pokret u školi. Upoznao je školstvo Beča, a u Brnu se sastao s profesorom dr. Leischingom. Bio je i u Dresdenu, Leipzigu i Halleu na Sali. U Gross-Lichterfeldu kraj Berlina posjetio je slobodnu školu pedagoga Bertholda Otta. U Leipzigu je posjetio laboratorij za eksperimentalnu pedagogiju i psihologiju prof. Brahma. U Hamburgu je upoznao Heinricha Wolgasta koji je napisao knjigu *Das Elend unserer Jugendliterature* te zahtijevao da se dječja literatura ne fabricira obrtnički, smatrajući to pogubnim. Tu se upoznao i s Karlom Götzom koji je predvodio skupinu mladih pedagoških pobunjenika. Vidio je i “Das rauhe Haus”, zavod za zaštitu zapuštene djece, te je ovdje dobio ideju za osnivanje istovrsnog zavoda i u Zagrebu, što je učinio kada je napisao knjigu *Uzgojna skrb*, predobivši za ovu ideju i zagrebačkog gradonačelnika Milana Amruša. U Bremenu se upoznao s H. Scharrelmannom i Fritzom Gansbergom koji su ga oduševili za individualnu pedagogiju. U Mannheimu je upoznao Sickingera koji je u svojim školama diferencirao djecu po narodnosti. Proučio je i druge škole, a u

---

²⁵ *Pismo o umjetnosti u školi*, Škola, 1903.; Isti, *Pedagoški umjetnički pokret*, Vijenac, 1903.

²⁶ Prepričan sadržaj iz *Spomenice trnjanske škole*.

Zürichu je posjetio glasoviti Pestalozzianum. Upoznao se s obukom ručnog rada za dječake dra Alvina Pabsta. Preko Bregenza i Lindaua na Bodenskom jezeru otputovao je u München, gdje je upoznao metode dr. G. Kerschensteina koji je zastupao školu rada te ga upoznao sa svojim uspjesima. Tomašić se vratio u Zagreb obogaćen novim spoznajama, ali i sve manje prikladan da se danomice bavi poučavanjem malih đaka u trnjanskoj školi.

Modernizacija se nastavila i slijedećih godina, a trnjanska škola ima početkom 1903./1904. godine 114 djece, od čega 56 dječaka i 58 djevojčica. I opet je 8. listopada 1903. Tomašić pokazao na sastanku Učiteljskog društva za grad i okolicu predavanjem u zagrebačkoj građanskoj streljani na početku Tuškanca “skioptikon” sa slikama Hrvatskog primorja.²⁷ Trnjanska škola postaje uzornom, pa je predsjednik Saveza hrvatskih učiteljskih društava osnovanog 1885. godine, Josip Kirin, doveo u ovu školu S. K. Govorova iz Moskve koji se osobito zainteresirao upravo za risanje, modeliranje, gimnastičke igre i pjevanje, jer toga u Rusiji nije bilo.

Novi gradski načelnik dr. Milan Amruš bio je poznanik Ivana Tomašića još iz vremena svog prvog mandata; krajem 1904. u trnjanskoj školi osnovana je knjižnica kojoj su osnova bile darovane knjige ravnajućeg učitelja Ivana Tomašića, a zbog sve većeg broja djece škola je ojačana i kadrovski i financijski. Međutim, sukobljavanje Ivana Tomašića s grupom oko Stjepana Basaričeka koja je smatrala da ništa u odgojnim metodama ne treba mijenjati dobivalo je sve ozbiljnije razmjere i štetilo slozi učitelja, pa je normalno moralo dovesti do razdora.

Tomašić i Vjekoslav Košćević²⁸ iz krajiške škole osnivaju 1904. godine “Hrvatsko društvo za unapređenje uzgoja”²⁹, te je Tomašić izabran za potpredsjednika, a Košćević za tajnika društva. Društvo je priredilo 20. prosinca 1904. veliku zabavu u dvorani Sokola za mladež pučkih škola, a 12. siječnja 1905. gradonačelnik Amruš otvara njihovu izložbu *Umjetnost u životu djeteta* s brojnim izlošcima iz njemačkih škola, jer je Tomašić te godine postao član Njemačkog društva učitelja risanja izloživši u Dresdenu radove zagrebačke djece.³⁰ Smatra se da je *Izložbom materijala za proučavanje djece* udaren temelj Hrvatskog pedološkog muzeja, a Društvo je izradilo na poziv Zemaljske vlade i *Nacrt zakona za hrvatske narodne škole*, koji nažalost nije dovršen, dok je za Gradsko poglavarstvo Zagreba izrađen prijedlog o uređenju školskih i javnih igrališta za djecu. Tomašićevo društvo je 31. svibnja priredilo u Hrvatskom zemaljskom kazalištu predstavu za mladež pučkih škola prikazavši *Kneza od Semberija* Branislava Nušića i treći čin *Petra Zrinjskog* Eugena Kumičića. Tomašić se uspješno brani od brojnih neprijatelja modernizacije. Društvo je organiziralo ferijalnu koloniju slabe djece u

---

²⁷ Stjepan Basariček kao urednik glasila Hrvatskog pedagoško-književnog zbora objavio je u listu *Napredak* članak Ljudevita Dvornikovića koji je kritizirao odgoj putem korištenja umjetnosti. Zagrebačko učiteljstvo se podijelilo za i protiv ovih metoda, ali je Gradsko poglavarstvo bilo za modernizaciju škola, pa je Tomašić imenovan vodičem na osmodnevnoj izložbi slika hrvatskih slikara u Umjetničkom paviljonu, te je bio oslobođen i nastave. Želeći dokazati opravdanost svoje metode, Tomašić je ishodio dvomjesečni dopust te je pohodio brojne škole u Njemačkoj, Švicarskoj, Austriji i Kranjskoj.

²⁸ Vjekoslav Košćević (Palanjak kod Siska, 10. I. 1866. – Zagreb, 1920.)

²⁹ Košćević V., Hrvatsko društvo za unapređenje uzgoja.

³⁰ To je ponovljeno i 1907., s tim da je pridružena i zbirka hrvatskih narodnih veziva. (Škola, 1908).

Kostajnici, a 5. prosinca 1905. ponovno je izvedena Druga glazbeno-deklamatorna zabava u dvorani Hrvatskog sokola za četiri razreda pučkih škola; pod dirigiranjem Vilka Novaka³¹ izvedene su mnoge lijepe skladbe, a učenik Tito Strozzi, kasnije veliki zagrebački glumac, redatelj, pisac i prevoditelj, recitirao je Puškinovu pjesmu *O ribaru i zlatnoj ribi*, dok su prof. Franjo Dugan na harmoniju i Geiger na violini pratili solističke izvedbe. Trnjanskoj djeci je 11. svibnja 1905. pokazan i Bukovčev zastor u Hrvatskom narodnom kazalištu, gdje su gledali igrokaz *Slava njima* Bogdana Ogrizovića te Nušićev igrokaz *Naša djeca*.³²

Tomašić 1904. godine proučava školstvo Budimpešte.³³ Drži predavanja u Bosni kako bi tamošnje učitelje upoznao s modernim metodama u školstvu.

U Berlinu 1906. prisustvuje Kongresu za proučavanje, zaštitu i dobrobit djece te obnavlja stara poznanstva, a u Leipzigu je upoznao povjesničara Lamprechta koji se interesirao za naivne slikarije odraslih. Tomašić je po povratku u zemlju prvi počeo sakupljati risarije odraslih.

U 1906. Tomašić ponovno objavljuje u Zagrebu *Zanimive crtice*.³⁴ Oprema ove knjige i izbor tiskare pokazuje da se 1905. Ivan Tomašić dosta približio Hrvatsko-srpskoj koaliciji koja pomaže njegov rad. Izgrađene su tri nove sobe u školi, a Tomašić drži predavanje *Stara i nova škola* ukazavši na to da trnjanska škola može pridonijeti pretvaranju "Trnja" u "Voćarevac" i "Cvijetnjak".³⁵ Te je godine održavan Svesokolski slet u Zagrebu, pa je bilo mnogo posla za 162 učenika trnjanske škole. Tomašić je od gradonačelnika Amruša dobio pomoć u iznosu od 120 kruna za organiziranje izložbe risarskih radova trnjanske i krajiške škole u svibnju 1907. u Hamburgu.³⁶ Htio je prirediti i veliku izložbu risarija na kojoj su trebali sudjelovati i Bugari, ali taj program nije odobrio podban i upravitelj vladina odjela za nastavu pl. Chavrak, ukorivši Tomašića da prelazi kompetencije jednog učitelja pučke škole te je zabranio daljnji rad u tom pravcu Hrvatskom društvu za unapređenje uzgoja. Ova zabrana nije dugo trajala, jer je novi predstojnik za prosvjetu dr. Milan Rojc dozvolio nastavak rada društva. Čak je dao Tomašiću stipendiju, pa je ovaj posjetio u Münchenu novu učiteljsku skupštinu i izložbu za reformu školstva te Kongres i izložbe za školsku higijenu u Nürnbergu.

Za banovanja Pavla Raucha Tomašiću je rad dosta slobodan. Preko Društva organiziraju se brojna zanimljiva predavanja. Tomašić je na Blagovijest 1909. održao predavanje "*Koja je korist, ako roditelji i učitelji zajednički proučavaju individualnost*

---

³¹ Vilko Novak je uglazbio Tomašićevu pjesmu *Hrvatskim pradjedovima*.

³² Sve podaci iz *Spomenice trnjanske škole*.

³³ Tomašić, *Pučko školstvo budimpeštansko*, Školski Vijesnik. Sarajevo, 1904.

³⁴ To su zapravo *Crtice* iz 1893., ponovno tiskane i opremljene u secesijskom stilu. Naklada M. F. Strmeckija iz Duge ulice 26.

³⁵ Svakako je zanimljivo da je tečajem 1908./1909. kod trnjanske škole uređen i botanički vrt kojemu je bila svrha obogatiti trnjanske đake korisnim znanjima i vještinama, s tim da se cijeli kompleks škole morao izgraditi kao "ugodna i korisna cjelina" podijeljena u trinaest skupina, što je sve trebalo rezultirati dječjim crtežima koji su trebali biti izloženi u samoj školi.

³⁶ O tome je Tomašić podnio izvještaj pod br. 78 od 11. XI. 1908., a onda je od njega zatraženo da podnese i izvještaje o svim ostalim putovanjima (*Spomenica*, Izvještaj za 1908./1909. godinu). Izvještaj o hamburškoj izložbi je objavljen u *Školi*, a izvještaj o budimpeštanskom školstvu u *Školskom vijesniku*.

djece i milie u kojem ova žive?”, zalažući se da učitelji i roditelji zajednički odgajaju djecu. Počelo se ponovno raditi i na izradi novog zakona za osnovno školstvo, organizirana je u jesen 1908. izložba u Umjetničkom paviljonu s prikazom literature za unapređenje nastave, a izloženi su i izložci Mađarskog društva za proučavanje djece iz Budimpešte s predavanjem osnivača Mađarskog pedološkog muzeja Laszla Nagya. Na poticaj leipziškog sveučilišnog profesora dra Karla Lamprechta, a za njegov muzej, Tomašić je sastavio zbirku razvojnih faza u dječjem risanju po uzrastu. Tomašić je čak uspio usprkos tim zaduženjima organizirati preko svojeg Društva 23. ožujka 1909. Glazbeno-deklamatornu uzgojnu zabavu, što znači da su i gradonačelnik Milan Amruš i ban Pavao Rauch gledali povoljno na Tomašićevu djelatnost, pa je ovaj postao i školski nadzornik za gradske pučke škole, što mu je omogućilo suradnju s brojnim učiteljstvom grada Zagreba.

U 1909. Tomašić je u Gmundenu prisustvovao Prvom zboru za reformu školstva te se upoznao sa slobodnim pedagogom Gurlittom. Obnovio je veze s B. Ottom te prof. Kleinpeterom, a upoznao je i propagatora prirodne pedagogije dr. Ewalda Haufea.

Do smjene gradske vlasti dolazi početkom 1910., kada gradonačelnikom postaje arhitekt Janko Holjac, a banom Nikola Tomašić koji već istim prezimenom pomaže indirektno Ivanu Tomašiću da slobodno iznosi svoje stavove i prijedloge o razvoju osnovnog školstva. To je zapravo vrijeme pokušaja povrata Hrvatsko-srpske koalicije na vlast, pa su to prvo osjetile škole, gdje se ponovno raspravlja o liberalnijem sadržaju školskih čitanki, te Tomašić iznosi mišljenje da čitanka treba biti knjiga za čitanje u odgojne svrhe odabrana iz hrvatske tradicionalne, ali i novije literature u stihu i prozi. Tomašić je u raspravi 26. travnja 1910. zatražio da se stvarna obuka ne obavlja na temelju čitanke, već na temelju iskustva stečenoga zajedničkom suradnjom učenika i učitelja na školskim šetnjama i radom u vrtu te zornim prikazima preko skioptikona koji mu Gradsko poglavarstvo nikako ne odobrava. Na drugoj anketi 27. svibnja 1910. zahtijeva da čitanke ne odobrava Zemaljska vlada, već posebni školski odbor sastavljen od stručnjaka.

U jesen 1910. godine Tomašić je na izložbi Učiteljskog društva za grad Zagreb i okolicu izložio svoje tiskane radove, ali i svoje rukopise te stručnu literaturu koju je prikupio na svojim putovanjima. Izložio je i sedam svezaka slobodnih pismenih sastavaka učenika trnjanske škole od 1902. nadalje koje je mislio upotrijebiti za knjigu *Iz sunčane škole jednoga slobodnoga pedagoga* koja nikada nije objavljena, pa vjerojatno ni dovršena. Izložci na ovoj izložbi sadrže pregled kroz čitav rad Tomašića kao učitelja, pedagoga i modernizatora osnovne školske nastave u Hrvatskoj koja se dobrim dijelom naslanja na uzore u srednjoj Europi, poglavito u Njemačkoj i Austriji, ali i u Mađarskoj. Kao učitelj i državni činovnik Tomašić se nije smio baviti politikom, pa se i nije bavio, te sve do 1918. godine nema nikakvih naznaka njegovog hrvatstva, ali isticanje ljubavi za domovinu, te određen afinitet prema radu Hrvatskog sokola, ili 1895. stvorenog Društva hrvatskih učitelja pokazuje da je daleko od unionista, narodnjaka, srpskih stranaka i socijaldemokrata. Poput Franka, i Tomašić vješto iskorištava neslaganje stranaka, vlade i grada Zagreba i sve čvršće promovira ideju stvaranja moderne osnovne nastave u Hrvatskoj, kombinirano sa socijalnom politikom. Da li je Tomašić pri tome

pomišljao na neku srednjoeuropsku zajedničku školu s istim nastavnim programom uz što slabiji utjecaj crkve, ne možemo danas točno dokazati, ali čini mi se, s obzirom na veze koje je Tomašić njegovao s njemačkim i austrijskim pedagogima, a koji nisu bili isključivo katolici, da je ta tendencija u njegovoj pedagogiji prisutna.

Tomašić je trebao biti uključen i kao predavač na informativnom tečaju Hrvatskog društva za unapređenje uzgoja od 17. do 30. srpnja 1910., ali tečaj nije održan, jer Tomašić iz svojega predavanja nije htio izbaciti Darwinovu teoriju evolucije, pa je izbila prava afera koja je dekanu dr. Voloviću donijela odlikovanje Svetog Oca pape, a Tomašića ponovno stavila na listu onih prerevnih reformatora koje treba zaustaviti. To je imalo negativnih učinaka na daljnji rad. Tomašićevoj školi u Trnju nije odobreno čak ni postavljanje telefona, iako je u veljači 1911. izbila vatra u jednoj loše postavljenoj školskoj peći. Tomašić je uspio izboriti i odobrenje školskog odbora Gradskog poglavarstva da za vrijeme lošega zimskog vremena trnjanski đaci ne moraju obvezno pohađati misu, jer Trnje tada nije imalo crkvu, pa je trebalo ići u Katedralu, što je za hladnog i mokrog zimskog vremena bilo prava mora i gotovo neizvedivo za slabo odjevenu djecu. Dosta loši odnosi između Tomašića i vjeroučitelja na školi Julija Janse nepovoljno su se odražavali na klimu u trnjanskoj školi, o čemu nalazimo tihe naznake u *Spomenici trnjanske škole*.

Ipak je Tomašiću i učitelju Stjepanu Širolu odobrena novčana potpora za put u Prag, ali s razloga posjeta vrtlarsko-voćarske izložbe, jer se planiralo provesti ocjenjivanje školskih vrtova i u Hrvatskoj. Oni su taj put iskoristili da posjete zavode za odgoj zapuštene mladeži u Češkoj, Moravskoj i Austriji te su 1911. godine sastavili studiju *Uzgojna skrb za zaštitu i spašavanje djece i mladeži od moralnog brodoloma*.³⁷ Predgovor, zapravo posebni rad kao uvod u Tomašićev rad, napisao je Stjepan Širola pod nazivom *Djeca, koja trpe i stradaju* što je zapravo razmatranje o položaju djece priređeno prema studiji prof. W. baruna Ljubibratića, a koje je čitano na roditeljskom sastanku Učiteljskog društva za grad Zagreb i okolice 18. prosinca 1910. u novoj dječjačkoj pučkoj školi u Draškovićevoj ulici. Glavni i najobimniji dio ovog rada je studija Ivana Tomašića u kojoj govori o uredbama za uzgojnu skrb ugrožene i zapuštene djece, obradivši sljedeće teme: 1. Društva i uzgojne kolonije i zavodi u svijetu i u Hrvatskoj; 2. Sudovi za mladež i propisi o prisilnom uzgajanju nedoraslih u gradu Denveru, Njemačkoj, Habsburškoj monarhiji, Holandiji, Francuskoj, Švicarskoj i 3. Prijedlog za osnutak uzgojišta u Zagrebu. Sve je to rađeno uz korištenje tada dostupne svjetske literature, a u predgovoru Tomašić naglašava da postoji više vrsta skrbi za djecu, ali da se ovo djelo bavi samo školskom djecom i onom koja su školu već završila, ali im je zbog posebnih okolnosti potrebna skrb da postanu poštene i radini ljudi. Tomašić navodi da grad Zagreb želi podići zavod za takvu zaštitu i spašavanje djece i mladosti, jer da glinsko popravilište ne zadovoljava potrebe i da su radi toga on i Stjepan Širola poslani u jesen 1910. da pogledaju nekoliko takvih zavoda u inozemstvu i da su odatle donijeli dosta materijala. Ovo je djelo posvećeno slobodnom

---

³⁷ Radi proučavanja dječjih uzgojišta Tomašić je poslan i u Trst, Ljubljani i Budimpeštu zaslugom predstojnika Odjela za bogoštovlje i nastavu Milana Rojca koji mu je bio sklon, a očito ga je podržavao i Milan Amruš.

i kraljevskom glavnom gradu Zagrebu, od kojeg su se Širola i Tomašić nadali pomoći. Zamišljalo se da se osnuje jedan kampus, koncentrirani zavod svih *zavoda za opskrbni uzgoj* koji bi se prema potrebi postupno nadopunjavao stručnim zavodima za slijepu, gluhoonijemu, kržljavu, epileptičarsku i slaboumnu djecu uz izgrađeni ambulatorij, te stanicu za pedagoško-liječničko motrenje i proučavanje djece radi smještaja djece u pravi zavod. Zagreb je pomišljao da se ustupi dio Gavellinog zemljišta kod Sv. Duha, a sredstva da se pribave prodajom tadašnje ubožnice u Novoj Vesi te stare domobranske vojarne u Gajevoj ulici. Tomašić predlaže kako bi trebalo izgledati sirotište, a kako uzgojilište. Za prvo predlaže da se u nj smjeste posve zdrava i normalna djeca kojima nedostaje obiteljski odgoj te predlaže korištenje sistema bečkog Pestalozzijeva društva za zaštitu djece i odgoj po sistemu Lidie von Wolfring, zapravo stvaranje umjetnih obitelji s više djece. Drugo bi trebalo biti uređeno po istom sistemu, s tom razlikom da se ovdje skupe djeca kojima obitelj ne može dati pravi odgoj i koju treba usmjeriti prema praktičnim zanimanjima. Na čelu ovih obitelji trebali bi biti posebno školovani pedagozi; predstojnik državnog zavoda za eksperimentalnu pedagogiju u Budimpešti dr. P. Ranschburge ponudio je Tomašiću da će – nakon što se dobije dozvola ugarske vlade – osposobiti kroz tromjesečni tečaj takove pedagoge, a praktične vježbe bi onda mogao organizirati ravnatelj Državne ženske učiteljske škole Ladislav Nagy. Tomašić je zamislio da će se uzdržavanje ovog zavoda dobrim dijelom moći provesti preko zavodske ekonomije koja će se baviti povrtlarstvom, cvjećarstvom, peradarstvom, svinjarstvom, kravarstvom, pčelarstvom, pa čak i krpanjem, pranjem, tkanjem i drugim domaćim obrtima. Na čelu svake od pet skupina stajao bi posebni nadstojnik, oni bi zajedno činili upravno vijeće na čelu s posebnim ravnateljem, a nadzor bi vodilo i Gradsko zastupstvo po posebnom kuratoriju u koji bi ušao i školski nadzornik grada Zagreba te druga stručna lica. Međutim, od te Tomašićeve ideje za koncentraciju takvih zavoda na jednom mjestu i izgradnju pet specijaliziranih skupina (nahodište, sirotište, uzgojilište, popravilište, ubožnica u području Sv. Duha) nije bilo ništa. Iстина, sagrađena je nova ubožnica, ali je odmah po njenom završetku uselila u nju bolnica Sestara milosrdnica za potrebe ranjenika u Prvom svjetskom ratu te su ova bolnica, zapravo ubožnica i crkva na Sv. Duhu dvije zgrade koje svjedoče o tom planiranom, a neostvarenom velikog centru za odgoj zapuštene i socijalno ugrožene, odnosno nezbrinute djece. Rješenje je došlo s druge strane: Uzgojilište kao zavod za zaštitu ugrožene i odgojno zapuštene djece od 7 do 14 godina izgradio je gradonačelnik Zagreba dr. Milan Amruš, pretvorivši svoje dobro Amruševo kraj Brezovice u posebnu zakladu čiji razvoj možemo pratiti do Velike svjetske krize, a i danas je u Brezovici smješten Caritasov dom za zaostalu djecu. Tomašić je bio vrlo ponosan na ovaj svoj plan, smatrajući da bi takav zavod bio među najuzornijima i najboljima u okviru naprednih naroda te je bio uvjeren da bi tada i stranci, od kojih je preuzimao, ali i dorađivao i nadopunjavao ideje, imali koristi od proučavanja našeg sistema (str. 133). U svakom slučaju, ovo Tomašićevo i Širolino djelo smatrano je godinama vrlo vrijednim, pa se ono spominjalo i u okviru Šilovićeve i Basaričekove Narodne zaštite i Novljanovog Prosvjetnog saveza.

Na kraju treba reći da je ostvareno malo od onog što je Tomašić predlagao i za što se zalagao. No škola u Trnju raste. U vrijeme Balkanskih ratova škola ima 211

učenika u redovnoj nastavi i 37 u opetovnici, ali je broj i dalje rastao i školske godine 1918./1919. trnjanska škola ima 327 učenika, od čega 19 u opetovnici, te samo ovaj potonji broj ukazuje da se mnoštvo mladih uključilo u razne ratne akcije sabiranja materijala i pomoći. Naredbom Zemaljske vlade od 20. rujna 1912. vlade trebalo je izvjestiti vladu i Gradsko poglavarstvo o svakom izvanrednom događaju. Za vrijeme Prvog svjetskog rata školski vrt je odredbom gradskih vlasti pretvoran u povrtnjak, a sav rad na reformi škole morao je prestati jer su veliki zadaci u ratne svrhe potisnuli sve druge akcije. Planirana dogradnja škole nije provedena. Nastava se nije redovito održavala tijekom rata, a zbog zime se produžuju i zimski praznici. U ožujku 1917. određeno je da se nastava ne drži prije i poslije podne, već da se vrši nerazdijeljena obuka, što je Tomašić tražio davno prije tvrdeći da se takva praksa provodi kod *“ostalih civiliziranih naroda odavno”* jer postojeći rad onemogućava i djecu i učitelje da se bave bilo čim drugim osim školom. Međutim, zbog siromaštva, a i zbog nekih drugih razloga polazak djece u školu je slab i Tomašić protestira zbog velikog broja dozvola od strane gradskih činovnika za nepolazak škole jer *“(…) ako su razredi prazni ne može se osmisliti uspješan rad u školi te mladež postaje surova i divlja, a roditelji se radi prijava nemarnjaka bune proti učiteljstvu”*. Sukob Tomašića i roditelja bio je ponovno neminovan, ali je novi gradski načelnik prof. Stjepan Srkulj 27. travnja 1918. stao na stranu Tomašića, pa je upućen poziv roditeljima da šalju redovito djecu u školu. Tomašić koristi ratno vrijeme za pisanje više članaka u Basaričekovoj *Narodnoj zaštiti*.³⁸

U međuvremenu su burni događaji krajem rata potresali političku, ali i čitavu društvenu scenu. Tomašić je 2. studenoga 1918. prisegnuo Narodnom vijeću kao vladi novostvorene Države Slovenaca, Hrvata i Srba, da bi već 9. ožujka 1919. trebao prisegnuti vladaru Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca Petru I.

Međutim, s njegovim radom na školi u Trnju, koju je uredio kao modernu reformnu školu rada uz veliko sudjelovanje učenika u kreiranju nastave, bilo je gotovo. Isto tako više nije mogao raditi na povezivanju srednjoeuropskog, pretežno njemačkog školstva s našim osnovnim školstvom. Političke prilike u uvjetima jake centralizacije i njegovanja ideje troimenog naroda nisu mu omogućavale daljnje djelovanje na prijašnji način, već su ga usmjerile prema politici i odvele u krilo Stjepana Radića.

4. Tomašić se bori za samostalno hrvatsko učiteljsko društvo u jugoslavenskim okvirima što dovodi do njegovog umirovljenja i ograničavanja djelovanja

Za razliku od veze s reformatorima školstva u Srednjoj Europi koja je naglo prekinuta završetkom rata, gašenje Tomašićeve aktivnosti započete prije 1918. na reformi školstva išlo je polagano. Čak se jedno vrijeme činilo da će u novoj jugoslavenskoj državi doći do uvažavanja njegovih prijedloga kako da se reformira osnovno školstvo. Međutim, pokušaj stvaranja nove škole pokazao se znatno težim, a zbog velikosrpske politike ispalili su iz ekipe za novu školu mnogi vrlo sposobni učiteljski kadrovi iz Hrvatske.

---

³⁸ Tako su njegovi članci “Iz optužnice djeteta”, “Iz tamnoga velikoga grada”, “Austrija u Mandžuriji”, “Uzduž i poprijeko”, “Zaštita i opskrbno uzgajanje mladeži u Austriji”, “Norveški Skolchjen Bastö”, “Krajnji je čas posljednjeg sata”. (Tomašić: U spomen 1925: 94.)

Tomašiću se 1918. i 1919. činilo da će završetak krvavog rata i stvaranje jedne južnoslavenske države biti korisni za reformu škole i da je moguće stvoriti zajedničku krovnu organizaciju kao ravnopravnu zajednicu u kojoj svaki član zadržava svoju imovinu i neka svoja prava. Tomašić pokušava svoje ideje razvijati preko Učiteljskog društva za grad Zagreb i okolice, a onda svoje djelovanje širi i na područje Učiteljskog društva za grad Osijek i osječki kotar.³⁹

Dopisom Gradskog poglavarstva u Zagrebu 26. rujna 1918. Tomašiću je odobreno da primjenjuje svoje posebne metode u školi *radi postizanja uzgojnih i obrazovnih ciljeva nove narodne pučke škole*. Tomašić je 9.-11. siječnja 1919. u gimnastičkoj dvorani Gradske pučke škole u Samostanskoj ulici održao predavanje *Informativni tečaj o risanju u hrvatskoj narodnoj osnovnoj školi* koje je organiziralo Učiteljsko društvo za grad Zagreb i okolinu.⁴⁰ Predavanje je privuklo pažnju jer se sastojalo iz teorijskog predavanja i praktičnih primjera uz pomoć školske djece. Na poznati način dobrog pedagoga Tomašić je korištenjem 30 radova najpoznatijih stranih autora izradio pregled nastave risanja u našoj školi. Tečaj je ponovljen u travnju 1919. i na njega su došli i učitelji iz drugih dijelova nove države. Treći takav tečaj održan je u Osijeku od 14. do 19. srpnja 1919. po istom programu i pod naslovom *Informativni tečaj o nacijonalizovanju hrvatske škole*. Bez prisutnosti školske djece Tomašić je u Osijeku govorio o seksualnim i pacifističkim idejama te o ispitivanju prirodnog pravnog osjećaja djece kao i o važnosti ukrašavanja školskih prostorija za njegovanje estetskog duha kod djece. Na temelju očuvanog sinopsisa ovog predavanja može se zaključiti da je Ivan Tomašić postao jedan od najznačajnijih pedagoga nove škole. Njemu, kao i mnogim učiteljima u Hrvatskoj, činilo se u tom početnom dobu nove jugoslavenske države da će se izgraditi nova škola, oslobođena starih nepotrebnih učenja i da će se stvoriti praktičan program od koristi za život građana i osloboditi od nepotrebnih skolastičkih učenja bez pravog sadržaja. Tomašić je ponovno objavio svoje ranije članke pod zajedničkim imenom *Stara i nova škola* u više nastavaka, smatrajući još 1921. da se u mirnom poslijeratnom vremenu novih nada moderne reforme u školi ne mogu zaustaviti.⁴¹

Međutim, ono što se počelo raditi u školstvu u Hrvatskoj podrškom Pokrajinske vlade uskoro je došlo u sukob s namjerama centralistički uređene države koja je htjela unificirati školstvo, prosvjetu, zdravstvo, sudstvo i svime upravljati iz Beograda po jednoj unificiranoj shemi ne uvažavajući postojeće naslijeđe i različitosti potreba pojedinih krajeva nove države. Prvo sukobljavanje hrvatskih i jugoslavenski orijentiranih učitelja izbilo je 1919. godine, a svoju kulminaciju je doseglo 1921. godine.

Naime, vodstvo centralističke jugoslavenske države željelo je da se sva pokrajinska društva bilo koje vrste uklope u jedinstvene jugoslavenske organizacije. No, neka od tih društava imala su svoju povijest i svoje posebne ciljeve i odbijala su nestanak svoje posebnosti i prestanak djelatnosti. Dok je kod nekih društava, kao npr. kod

---

³⁹ Tomašić: U spomen 1925: 95.

⁴⁰ Tomašić, 1925, 96. Primjerak tog djela nalazi se u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu pod sign. 160.069.

⁴¹ Tomašić, Ivan, *Stara i nova škola*, Hrvatski učitelj, I, Zagreb, br. 1, 10. V. 1921.

Socijaldemokratskih stranaka, unificiranje išlo dosta lako i one su postale jugoslavenske da bi se tek u njihovom djelomičnom transformiranju u komunističku partiju pokazala neslaganja na narodnoj osnovi, neka druga društva su se žestoko odupirala jedinstvu, među kojima i većina organizacija Hrvatskog sokola kao gimnastičke organizacije. Među onima koje su odbijale ovakvo ujedinjavanje i ulaz u Ujedinjeno jugoslavensko učiteljstvo (UJU) bio je pored Hrvatskog sokola i Savez hrvatskih učiteljskih društava.

Pokušaji UJU-a da integrira Savez hrvatskih učiteljskih društava trajali su do 1921. godine. Izglasavanjem Vidovdanskog ustava 1921. pritisci su postali jači, a odnos Ministarstva prosvjete na čelu sa Svetozarom Pribičevićem prema SHUD-u sve lošiji. Na staleškoj učiteljskoj skupštini koja se održala u Zagrebu 15. srpnja 1921. došlo je do odvajanja Udruženja jugoslovenskih učitelja (UJU) od Saveza Hrvatskih učiteljskih društava. Na čelu SHUD-a bio je Ivan Tomašić, koji je od 1919. godine bio odbornik SHUD-a. U proljeće 1920. bio je izabran za predsjednika Hrvatskog učiteljskog društva za grad i okolice, a na spomenutoj skupštini 1921. za predsjednika SHUD-a, te je 10. svibnja 1921. pokrenuo i poseban list pod nazivom *Hrvatski učitelj* koji je izlazio od 10. svibnja 1921. do prosinca 1928. godine. Postojanje dviju učiteljskih organizacija, međusobno netrpeljivih, mnogo je štetilo učiteljstvu i učitelji su postajali sve neotporniji spram pritiska radikala koji zauzimaju mjesta ravnatelja na školama i mjesta školskih nadzornika, pa je zastala, a onda i prestala svaka reforma školstva. Svaka je organizacija imala svoj list. Svetozar Pribičević, koji je od 17. svibnja 1920. do 16. veljače 1922. i opet od 27. ožujka 1924. do 18. srpnja 1925. bio ministar prosvjete Kraljevine SHS, premještanjem pa i otpuštanjem učitelja slabio je SHUD, oduzevši mu i Hrvatski učiteljski dom i Hrvatski učiteljski konvikt, dakle ustanove koje je stvorio Ivan Filipović sa svojim suradnicima za sve učitelje u Hrvatskoj i Slavoniji. Sve je to zbunjivalo učitelje koji su mukotrpno zarađivali svoj kruh držeći često istovremeno nastavu i za tri ili četiri razreda. Zaokupljeni svakidašnjim brigama, mnogi se nisu snalazili u tim sve kompliciranijim igrama političkog života tadanje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, kada se samostalni demokrati odvajaju od demokrata i kada se povremeno stvaraju savezi s radikalima ili sa seljačkim strankama da bi se onda opet stvarale povremeno nove koalicije u određenim područjima s duljim ili kraćim trajanjem. Čitav je život bio politiziran i vodilo se malo brige o teškom položaju slabo plaćenih učitelja.

Treba danas reći da SHUD nije bio protiv Jugoslavije, kao što to nije bio ni Stjepan Radić, ali je bio protiv centralistički uređene države i neprirodnog imenovanja ravnatelja na osnovi nacionalne pripadnosti, a ne znanja i umješnosti. To potvrđuje i činjenica da je Dragutin Cesarec, brat Augusta Cesarca, u učiteljskoj povorci 1921. nosio zajedno s Ivanom Tomašićem hrvatsku zastavu.⁴² Međutim, Svetozar Pribičević u toj fazi svog političkog djelovanja inzistira na jednom troimenom narodu, dajući kod dobivanja mjesta prednost Srbima iz Demokratske, odnosno Samostalne demokratske stranke. Išlo se čak tako daleko da je Ivan Tomašić s 12 drugih učitelja umirovljen 1. rujna 1922., i na taj način udaljen od struke i od mogućnosti da dalje radi na reformi

---

⁴² Bio je tada učitelj, a kasnije je bio sudac u Varaždinu i Zagrebu, te odvjetnik u Novom Marofu.

osnovnih škola.⁴³ Do 1923. izmijenjeni su i svi školski nadzornici i uglavnom su to sada bili članovi ili pristaše Pribičevićeve stranke. Tomašiću je ostala samo politika, pa je čak objavio imena najgorljivijih članova učiteljske sekcije Demokratske stranke koji su *Manifestom učiteljstvu Hrvatske i Slavonije* najavili najoštriju borbu onima koji nisu za jedinstvo jednog troimenog naroda.⁴⁴ Ivan Tomašić je prikazao ovu borbu kroz niz članaka u *Hrvatskom učitelju*, otkrivši neke nepoznate stvari u listu *Hrvatski učiteljski dom* 1927. nakon što je Stjepan Radić kao ministar prosvjete dignuo zabranu djelovanja (obznanu) nad SHUD-om.⁴⁵ Kako bi ojačao sa što većim brojem članova, Tomašić je SHUD uključio i u Prosvjetni savez Frana Novljana, i u Savez Narodne zaštite Đure Basaričeka i Josipa Šilovića te u društvo "Hrvatska žena". Preko ove posljednje Tomašić je postao 1925. i Zmaj motaički u društvu Braće hrvatskoga zmaja.⁴⁶

5. Pokušaji Tomašića da obnovi i učvrsti djelovanje Saveza hrvatskih učiteljskih društava od 1925. do 1929. godine kao nepolitičke stručne organizacije

Svojim opozicijskim djelovanjem i traženjem uspostavljanja republike u Hrvatskoj Stjepan Radić je destabilizirao čitavo društvo i stvorio si u redovima monarhista na čelu s Karađorđevićima velike neprijatelje. Nalazeći se u zatvoru, Stjepan Radić je 1925. priznao Monarhiju i Vidovdanski ustav te je ušao u Pašićevu vladu i imenovan 1925. ministrom prosvjete. Ovo ministrovanje trajalo je samo od 17. studenoga 1925. pa do 15. travnja 1926. i u tom vremenu Stjepan Radić je pokušao ispraviti nepravde nanesene učiteljima u Hrvatskoj u ranijem periodu. Već 21. studenoga 1925., na prijedlog Radića, odlukom ministra predsjednika Velje Vukičevića poništena je odluka ministra prosvjete Svetozara Pribičevića od 17. ožujka 1925. kojim se učiteljima zabranjivalo na osnovi čl. 16 Ustava svako djelovanje u društvima koja ne rade u duhu narodnog jedinstva, a posebice u Savezu hrvatskih učiteljskih društava. U rješenju kojom se ukida Obznana nad SHUD-om rečeno je: "*U ostalom iz dosadašnjeg rada toga udruženja nije se moglo razabrati, da se ono bavi drugim nego staleško-stručnim pitanjima u okviru pravila odobrenih od nadležne oblasti, niti je do sada ustanovljeno, da ono raspiruje plemensku borbu među učiteljstvom i da je prenosi među narod.*"⁴⁷ Počelo se raditi i na vraćanju Hrvatskog učiteljskog doma i druge imovine SHUD-u, no osim kraćeg vremena kada su se učitelji oporavili od progona nije bilo većih rezultata ni stručnih pomaka u društvu kojim dominira ličnost Ivana Tomašića.

Radićeva pomoć u obnavljanju SHUD-a učinila je Ivana Tomašića oduševljenim poklonikom Stjepana Radića. Iskorištena je i određena euforija u 1925. godini kada se s dopuštenjem kralja Aleksandra slavila tisućgodišnjica hrvatske državnosti i hrvatskoga kraljevstva (925.-1925.), pa je čitavo godište, odnosno svih 12 brojeva Tomašićevog

---

⁴³ Od srpnja do rujna 1922. u Narodnim novinama objavljeno je 78 umirovljenja i 446 premještanja.

⁴⁴ *Manifest učiteljstvu Hrvatske i Slavonije*, Riječ, Zagreb, 9. III. 1923.

⁴⁵ Tomašić, U spomen, 1925: 45 i d.

⁴⁶ *Stručne sekcije Braće hrvatskog zmaja*, Hrvatski zmaj, 1925., str. 103.

⁴⁷ *Ukidanje Obznane*, Hrvatski učitelj, 1924., str. 238.

lista *Hrvatski učitelj* posvećeno povijesti SHUD,⁴⁸ kako centrali tako i podružnicama, a na kraju je tiskan i poseban članak posvećen životu i radu Ivana Tomašića. Taj *Spomenspis* nije pisan u umirujućem tonu, već kao da označava neku vrst trijumfa Ivana Tomašića nad učiteljima koji su bili miljenici Svetozara Pribičevića, pa se nije libio da na kraju tog godišnjaka donese M. Š. i njegovu biografiju.⁴⁹ Povod je zapravo bio članak Slavka Cihlara koji je objavio članak o Pribičevićem progonima hrvatskih učitelja u zagrebačkom listu *Hrvat*, pa je onda tajnik Samostalne demokratske stranke Stevo Stojanović tužio Cihlara. Raspravni proces je otkrio velika nasilja nad pojedinim učiteljima koji su premješteni onamo gdje nisu mogli normalno živjeti sa svojim obiteljima, ali su otkrivene i malverzacije imovinom SHUD-a.⁵⁰

Međutim, ovo Tomašićevo vraćanje u prvi plan nije bilo duga vijeka. Na svečanoj skupštini Hrvatskoga učiteljskoga društva za grad Zagreb i okolicu u Gradskoj vijećnici prilikom proslave tisućgodišnjice hrvatskoga kraljevstva 26. ožujka 1926. izložili su se i Radić i Tomašić i Vjekoslav Klaić velikom riziku. Sadržaj ove skupštine nije bio nimalo skroman i pod vidom oživljavanja uspomene na staro hrvatsko kraljevstvo iz vremena narodnih vladara pozivalo se i kroz Stahuljakovu budnicu i kroz govore na aktivniju borbu za samostalnost hrvatske staleške učiteljske organizacije. Skupština je otvorena *Učiteljskom budnicom* koju je napisao i uglazbio petrinjski učitelj Vladimir Stahuljak, a koja je bila posvećena Savezu hrvatskih učiteljskih društava.⁵¹ Ona je pozivala na borbu protiv neznanja i na borbu protiv zla. Tomašić je otvorio skupštinu predavši odmah riječ dr. Vjekoslav Klaiću koji je iskoristio priliku da progovori o svojem gledištu o kontinuitetu hrvatske povijesti, a onda je uzeo riječ Stjepan Radić koji je svojim poznatim temperamentnim načinom udario na korupciju koja je obuhvatila sve vodeće slojeve društva, te je objavio rat intervencijama i kraj premještanjima učiteljstva.

Međutim, dogodilo se ono što nitko nije predviđao. Već 15. travnja 1926. kralj Aleksandar Karađorđević raspustio je Uzunovićevu vladu i povjerio istom mandataru sastav nove, ali tako da u njoj nije više bilo Stjepana Radića kao ministra prosvjete. Na položaj ministra prosvjete sada se postavljaju isključivo radikali, te je očito ovaj resor smatran sada jednako važnim kao i ministarstvo financija koje su radikali čvrsto držali u svojim rukama. Novi ministar prosvjete Miloš Trifunović zaustavlja svaku daljnju koncentraciju hrvatskog učiteljstva i čitave 1926. godine ne izlazi ni *Učiteljski list*.

Tomašić, Klaić i Radić sada su morali spoznati da radikali niti na trenutak nisu odstupili od svog programa stvaranja jednog naroda i centralizirane jugoslavenske države. Radikali drže ministarstvo prosvjete sve do 21. rujna 1928., kada ga preuzimaju do proglašenja diktature demokrati Kosta Kumanudi i Milan Grol koji su se u tom vremenu ideološki vrlo približili radikalima. *Hrvatski učitelj* 1926. uopće ne izlazi, a 1927. mijenja uredništvo koje dolazi u ruke demokrata, pa izlazi kao Pedagoški staleški polumjesečnik UJU-a pod uredništvom Dragutina Nemeta, što znači da je pobijedila

---

⁴⁸ Tomašić, U spomen, 1925., 1-150.

⁴⁹ Tomašić, U spomen, 1925: 92-95.

⁵⁰ Tomašić, *Progoni učiteljstva za vrijeme Pribičevića*, Hrvatski učitelj, 1924., str. 239.

⁵¹ Cijeli materijal sa te skupštine objavljen je u cjelogodišnjem broju *Hrvatskog učitelja* za 1925., a uredio ga je Ivan Tomašić.

centralistička opcija jedinstva jugoslavenskog učiteljstva. Mnogi učitelji u Hrvatskoj, bojeći se premještanja, popustili su pod političkim pritiskom te su poput Radića priznali centraliziranu državu ne inzistirajući više na nacionalnim posebnostima. A mnogi su i umrli i upravo 1927. i 1928. zabilježena je izvanredno visoka smrtnost učitelja koji su se nalazili u vodstvu SHUD-a.

I Ivan Tomašić 1926. godine miruje. Međutim, izbori za oblasne skupštine, zapravo oblasne samouprave dale su mu još jednu priliku da pokuša voditi učitelje u Hrvatskoj i Slavoniji. Zbog teških prilika u zemlji kralj Aleksandar je odlučio najteže probleme unutrašnje uprave prebaciti na samouprave, tj. na oblasne skupštine i njihove odbore ne nadajući se da će Stjepan Radić iskoristiti ovu priliku da stvori državu u državi, tj. da poveže oblasti s hrvatskim stanovništvom na gospodarskom, turističkom, kulturnom i prosvjetnom planu. Naime, 23. siječnja 1927. u Oblasnu skupštinu Zagrebačke oblasti izabrani su većinom pristaše Hrvatske seljačke stranke, a onda je izabrani uži Oblasni odbor Oblasne skupštine i na njeno je čelo došao Stjepan Radić, prijatelj Ivana Tomašića. Ono što Radić nije uspio stvoriti na nivou države, pokušao je sada stvoriti preko Zagrebačke oblasti odnosno samoupravnih organa, jasno, za poslove koji su bili povjereni samoupravama, a koji su ranije pripadali županijama. Među te poslove ubrajalo se i osnovno školstvo. Ministar unutrašnjih djela Velja Vukićević, istovremeno i predsjednik Ministarskog savjeta, vratio je 30. svibnja 1927. SHUD-u pravo djelovanja najavivši i mogućnost da će im biti vraćene i nekretnine. Tomašić kao predsjednik SHUD-a već u srpnju 1927. počeo je izdavati *Hrvatski učiteljski dom* koji već svojim naslovom ukazuje na povezanost s Radićevim *Domom*. Želeći obavijestiti učitelje što se dogodilo, Tomašić je objavio pod naslovom *Savez hrvatskih učiteljskih društava* čitavu povijest ovog društva, koja ukazuje na pogubnost politike koju je vodio Beograd ne odstupivši od centralizacije i radikalizma.⁵² Pisao je taj članak i stoga što je Povjereništvo UJU-a tužilo SHUD na Državni savjet tražeći da zadrži imovinu koju je Svetozar Pribičević dodijelio UJU-u. Koristeći se svojim položajem, Tomašić je intenzivno osmišljavao budući rad SHUD-a. Na Glavnoj skupštini Hrvatskog učiteljskog društva za grad Zagreb i okolicu održanoj 3. svibnja 1927. on traži da se raspravi pitanje staleške organizacije s obzirom na suvremene prilike i potrebe. Na ovoj skupštini bilo je 180 prisutnih i proglasom su pozvani učitelji koji su prešli u UJU da se vrate u SHUD, odnosno da se sporazumom opet stvori jedna zajednička krovna učiteljska organizacija, te da stoga treba izmijeniti Statut SHUD-a s tim da područje njegova djelovanja može biti i izvan Hrvatske, te da treba sastaviti program rada za iduće tri godine. Bilo je to u duhu Radićeve stranke koja je također računala s glasovima izvan Hrvatske na izborima u rujnu 1927. Već 18. lipnja 1927. održana je u gimnastičkoj dvorani gradske kaptolske škole grada Zagreba Glavna skupština Učiteljskog društva za Zagreb na kojoj je tajnik Miroslav Galović objavio da se nisu svi učitelji u Hrvatskoj vratili iz UJU-a u SHUD, ali da ih se vratio dovoljan broj da mogu djelovati, tako da se u sporazumu sa Srbima i Slovencima može graditi čvrsta zajednica.⁵³ Za predsjednika je izabran Milutin Mayer

⁵² I. Tomašić, *Savez hrvatskih učiteljskih društava*. Justiticia fundamentum regnorum, Hrvatski učiteljski dom, br. 1, Zagreb, 1927., str. 2-10.

⁵³ *Glavna skupština Hrvatskog učiteljskog društva za Zagreb*, Hrvatski učiteljski dom, Zagreb, 1927., str. 20.

koji je od 177 glasova dobio 145, dok je drugi kandidat Nemet dobio samo tri glasa. Tomašić se nije ni kandidirao, jer su mnogi aktivni učitelji smatrali da se umirovljenici ne bi trebali više miješati u rad učiteljske organizacije, a pored toga težio je zadržavanju predsjedničkog položaja u SHUD-u.

Ustvari, Tomašić je želio zadržati kontrolu nad čitavim SHUD-om, pa je to i uspio jer je 29. kolovoza 1927. izabran aklamacijom, ali ne i tajnim glasanjem ponovno za predsjednika SHUD-a, iako u vrlo teškim sukobljavanjima.⁵⁴ Izabran je i za predsjednika Glavne delegatske skupštine što mu je omogućilo da kroz Središnji odbor kroz slijedeće tri godine i dalje usmjerava rad SHUD-a. Na VIII. glavnoj delegatskoj skupštini 29. kolovoza 1927. Tomašić je pozvao sve prisutne na složan rad kako bi učiteljstvo ponovno postalo *“lučonoša cijelom hrvatskom narodu”*, a sudionici su posjetili grob svog prvaka Ivana Filipovića na Mirogoju odajući mu priznanje kao učitelju koji je zazirao od stranačke politike i usmjeravao pažnju na staleška i stručna pitanja.⁵⁵ Tomašića se, naime, nije moglo zaobići u izboru za predsjednika, premda je zbog svoga rada u vrijeme obznane nad SHUD-om od 1921. do 1926. bio prepoznat kao nacionalist. No, on je spasio kontinuitet rada društva u vremenu kad je ono ostalo bez čitave svoje imovine i bez časopisa, ali je sada 1927. bio ponovno voljan da uspostavi zajedničku učiteljsku organizaciju za sve učitelje u Hrvatskoj, što je pozdravila većina učitelja i što je bilo u skladu s politikom Stjepana Radića na čelu Oblasnog odbora Zagrebačke oblasne skupštine. Tomašić se, naime, silno učvrstio kod podružnica SHUD-a u vrijeme Obznane. Osobito se oslanjao na rad koprivničke podružnice na čelu s Rudolfom Žličarom i njegovim listom *Hrvatska straža*, koji je održavao u životu misli koje više nije mogao održavati u životu Savez u Zagrebu.⁵⁶ Tomašić kao predsjednik i Nikola Toth kao tajnik uputili su u ime predsjedništva SHUD-a 19. rujna 1927. Poziv na učiteljstvo istaknuvši: *“Između sviju intelektualnih radnika hrvatski je učitelj prvi i jedini, poput dalekog korijena zahvatio duboko u narod, do skrajnih zaselaka, gdje nema - štono riječ - ni popa, ni kovača; Ne da ga siše, obećavajući mu zlatna brda i medene i mliječne rijeke, nego da ga hrani, da sve svoje snage upotrijebi za narodnu sreću i napredak čovječanstva.”*⁵⁷ Ponovno se učvrstivši na položaju predsjednika, Tomašić je bio u mogućnosti da obilazi podružnice, pa su ga u tom vremenu do proglašenja šestosiječanjske diktature upoznali učitelji svih podružnica SHUD-a, utoliko više što je imao punu podršku HSS-a na terenu. Međutim, Hrvatski učiteljski dom postao je zajednička imovina Saveza i UJU-a, što je dakako izazivalo niz trvenja i neslaganja, pogotovo stoga što list *Hrvatski učitelj* izlazi i dalje pod utjecajem UJU-a, a *Hrvatski učiteljski dom* je prepun Tomašićevih izvještaja o radu SHUD-a i podružnica. No,

⁵⁴ Isto, str. 59. U Središnji odbor su još ušli Marija Magdić, Josip Kirin, Milutin Mayer, Ivka Sušić, Stjepan Gorupić iz Zagreba, te Lovro Dolenc iz Koprivnice, Ante Lovrić iz Požege, Nikola Toth iz Velike Gorice, Ivan Gabrilovac iz Broda na Savi i Franjo Čordašić iz Vinkovaca.

⁵⁵ Isto, str. 34.

⁵⁶ Isto, str. 42.

⁵⁷ Isto, str. 63. - *Akcija za narodno prosvječivanje*. U tom apelu obećava da će se raditi na imobilitetu i stalnosti učitelja u jednom mjestu uz obvezu rada na narodnom prosvječivanju, osobito kroz posjećivanje sela, ali i rada u školskim vrtovima, održavanja pojedinih tečajeva iz zdravstva i gospodarstva, te održavanja analfabetskih tečajeva.

Oblasni odbor zagrebačke Oblasne skupštine na čelu sa Stjepanom Radićem nije imao novca čitave 1927. godine, pa su planovi o popravku i izgradnji novih osnovnih škola bili teško ostvarivi. Usprkos krajnjim naporima i velikom oblasnom prirezu, Radić je stalno imao velikih problema s nabavom financijskih sredstava za realizaciju obećanih poslova i nije mogao ostvariti ono što su od njega tražili oblasni zastupnici govoreći o potrebama svog kraja na području popravaka i izgradnje škola. Mnogo toga što je Radić želio ostvariti u gradnji škola i seoskih domova ostalo je u nacrtima i nikad nije realizirano.⁵⁸

U međuvremenu je vrijeme brzo protjecalo i smrt Stjepana Radića 8. kolovoza 1928. jako je pogodila narod u Hrvatskoj. U Hrvatskoj je nastalo gotovo predrevolucionarno stanje potencirano bombaškom aferom Josipa Broza Tita. Svi su društveni slojevi uzrujani, a narodni poslanici iz Hrvatske bojkotiraju rad u Parlamentu i vladi. Položaj članova Saveza hrvatskih učiteljskih društava naglo se pogoršava tijekom Korošičeve vlade, osobito kada je Ivan Tomašić sudjelovao na glavnoj skupštini Prosvjetnog saveza 7. listopada 1928. Velikim riječima i uz mnogo superlativa Tomašić je govorio o Stjepanu Radiću kao ocu domovine, učitelju naroda i vođi Hrvata.⁵⁹ Odlučeno je da se prekine svaka suradnja s radikalima, a to je značilo i prekid svakog daljeg dogovaranja s UJU-om koji sam sudjeluje kod izrađivanja Zakona o narodnim školama.⁶⁰ Tomašić je još za života Stjepana Radića ohladio svoje odnose sa HSS-om, ne mogavši prihvatiti Seljačko-demokratsku koaliciju kao nešto posve pozitivno, vjerojatno se prisjećajući što je sve Svetozar Pribičević kao ministar prosvjete učinio s dijelom učitelja u Hrvatskoj. To je zapravo bilo presudno da HSUD ne doživi renesansu po završetku diktature. Kada je proglašena šestosiječanjska diktatura, tada se na listi zabranjenih društava našlo odmah i ovo društvo. Arhiva je zaplijenjena, a Društvo prestalo s radom. Protekle su godine progona radićevaca, a i separatizmu sklonih učitelja koji su se ponovno premještali u najsiriomašnija mjesta Kraljevine Jugoslavije. Mnogi su posustali, odnosno priklonili se vladinoj školskoj politici nastojeći iz nje izvući ono što je u njoj bilo dobro. Ivan Tomašić se više nije uključio u javni život, ali se njegov sin Ljudevit javlja u organizaciji HSS-a. Također učitelj, nakon zatvora 1927. godine Ljudevit se odlučuje na studiranje u Zagrebu, ali po završetku studija ne dobiva posla u državnoj službi. Tek se nakon izbornih pobjeda dr. Vladka Mačeka pojavljuje u javnosti kao političar i tajnik HSS-a, te predsjednik Gospodarske sloge, da bi onda tragično završio za vrijeme NDH ne podržavajući nedemokratsku vladavinu dr. Ante Pavelića.⁶¹ Ivan Tomašić, ostario, bolestan, a i razočaran, poslije šestosiječanjske diktature više se ne pojavljuje na javnoj sceni.

---

⁵⁸ Radićev sabor. 93. Oblasna skupština je odlučila već u proljeće 1927. izdvojiti 1,200.000 dinara za gradnju i popravak škola, no mnogo više je Stjepan Radić pomogao kao ministar prosvjete od 17. studenog 1925. do 15. travnja 1926. godine. No, poteškoće za dobivanje novca za gradnju i popravak novih škola bile su ogromne, jer se država protivila svakom povišenju te stavke u državnom proračunu, a oblasti nisu imale novca.

⁵⁹ *Hrvatski učiteljski dom*, 1928., 233.

⁶⁰ Zakon o narodnim školama izrađen je 1928. godine.

⁶¹ Vidjeti bilj. 1.

Zaključak

Ivan Tomašić bio je potkraj 19. stoljeća i na početku 20. stoljeća uzoran učitelj kakvog je trebalo zaostalo društvo i školstvo u Hrvatskoj. Njegova mnogostrana aktivnost, mobilnost po europskim krajevima, znanje stranih jezika i izvanredna marljivost rezultirali su brojnim vrlo kvalitetnim djelima na polju praktične i teoretske nastave. Osobito je vrijedno spomena njegovo zalaganje za zornu obuku i praktičan rad djece, te nastojanje da grad Zagreb zbrine svoju siromašnu i zapuštenu djecu.

Tomašić je mislio da će moći na isti način djelovati i poslije 1918. godine. No to se nije dogodilo. Njegove zamisli o zajednici s učiteljskim društvima u novoj državi nisu se poklapale s centralističkom politikom jugoslavenske vlade. Zaredale su zabrane, umirovljenje, teškoće i potpuno zanemarivanje Tomašićeva načina rada od prije 1918. godine. Kao predsjednik Saveza hrvatskih učiteljskih društava u Zagrebu imao je velik utjecaj na hrvatske učitelje u Hrvatskoj, ali nije imao dovoljno elastičnosti da se uključi u seljačko-demokratsku koaliciju Radić - Pribičević. Njegov rad pred proglašenje diktature nema veze ni s narodom ni sa seljačkom politikom i to je dovelo do poraza Ivana Tomašića, koji 1929. nestaje s javne scene.

Političku scenu zaposjeli su novi ljudi i Ivan Tomašić je bio zaboravljen i kao prvi trnjanski učitelj, i kao prvi popisivač dječjih igara, i kao pisac brojnih poučnih knjižica za mladež i kao reformator pučkog školstva.

LITERATURA

1. Cuvaj, Antun, *Grada za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*, sv. III.-XI, Zagreb, 1910.-1913.
2. Golec, Ivica, *Povijest školstva u Petrinji: 1700. - 2000.*, Matica Hrvatska Petrinja, Petrinja, 2000.
3. Kolar-Dimitrijević, Mira, *Povijest prve osnovne škole u Trnju (1899.-1918.)*, *Trnje. List općine Trnje*, 36. od 26. I. 1981. do br. 59., 8. II. 1982.
4. *Radićev sabor. 93. Zapisnici Oblasne skupštine Zagrebačke oblasti 1927.-1928.* (prir. Mira Kolar-Dimitrijević), Školska knjiga, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 1993.
5. Košćević, Vjekoslav, *Hrvatsko društvo za unapređenje uzgoja*, Zagreb, 1908.
6. *Sportska publicistika u Hrvatskoj. Izdano u povodu Univerzijade 87 godine.* Izd. Gradske knjižnice, Zagreb, 1987.
7. *Zakon od 14. listopada 1874. ob ustroju pučkih škola i preparandijah za pučko učiteljstvo u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb, 1874.
8. *Zakon od 31. listopada 1888. ob uređenju pučke nastave i obrazovanja učitelja u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji s provedbenim uredbama*, Zagreb, 1910.
9. *Tko je tko u NDH. Hrvatska 1941.-1945.*, Minerva, Zagreb, 1997.
10. Tomašić, Ivan, *Tugomil Jorgovanić ili pouke oca sinu*, Zagreb, 1895., Dionička tiskara, Zagreb, 1895.
11. Tomašić, Ivan, *Želiš li sreću narodu svome a ti mu probudi interes za jačalačku igru*. Tisak C. Albrechta (Jos. Wittasek), Zagreb, 1896. P. o. iz *Napredka*
12. Tomašić, Ivan, *Djedove pripovijesti hrvatskoj omladini*, Izd. Knjižnica za mladež Bartuša, Zagreb, 1896.

13. Tomašić, Ivan, *Biserčice. Priče hrvatskoj mladeži prema Friedrichu Adolfu Krummacheru*. Kr. sveučilišna knjižara Franje Suppana (Rob. Ferd. Auer), Zagreb, 1895.
14. Tomašić, Ivan, *Ljubičice. Priče Ivan Gottfrieda Herdera*. Zagreb, 1896.
15. Tomašić, Ivan, *Najljepši ures duši i srcu dobre hrvačadi*. Naklada kr. sveučilišne knjižare Franje Suppana, Tisak Antuna Scholza, Zagreb, 1897.
16. Tomašić, Ivan, *Niz bisera i dragog kamenja u pjesmi, priči, basni i pouci*. Tiskara J. Kurzmana, Zagreb, 1900.
17. Tomašić, Ivan, Pismo o umjetnosti u školi, *Škola*, 1903.
18. Tomašić, Ivan, Pedagoški umjetnički pokret, *Vijenac*, 1903.
19. Tomašić, Ivan, Pučko školstvo budimpeštansko, *Školski Vijesnik*, Sarajevo, 1904.
20. Tomašić, Ivan, *Zanimive crtice*. Tisak C. Albrechta (Maravić i Dečak), Zagreb, 1905.
21. Tomašić, Ivan, *Uzgojna skrb za zaštitu i spašavanje djece i mladeži od moralnoga brodoloma*, Zagreb, 1911.
22. Tomašić, Ivan, *Informativni tečaj o risanju u hrvatskoj narodnoj osnovnoj školi*, Zagreb, 1919.
23. Tomašić, Ivan, Stara i nova škola, *Hrvatski učitelj*, I, Zagreb, br. 1, 10. V. 1921.
24. Tomašić, Ivan, U spomen tisućgodišnjice hrvatske državnosti i hrvatskoga kraljevstva 925.-1925. *Hrvatski učitelj*, 1925.
25. Tomašić, Ivan, Savez hrvatskih učiteljskih društava. Justiticia fundamentum regnorum, *Hrvatski učiteljski dom*, br. 1, Zagreb, 1927.
26. *Zakon o narodnim školama u Kraljevini Jugoslaviji*, Tisak i naklada St. Kugli, Zagreb, 1930.
27. Žalac, Tomo, *Napredni pokreti i organizacija prosvjetnih radnika Hrvatske*, Zagreb, 1983.

Mira Kolar, Zagreb

(Summary)

TEACHER IVAN TOMAŠIĆ: FROM PEDAGOGUE TO POLITICIAN

Ivan Tomašić (1868 – 1939) marked teachers' work in Croatia from the eighties in the 19th century until the first great world crisis. In those times Tomašić distinguished himself as a pedagogue of Pestalozzi School but he was also a great promoter of more modern education related to social politics and sports among children and young. Linking the need of mental and physical development of children in public schools encouraged him to connect with *Hrvatski Sokol*, where he wrote articles that included certain messages. Later he became one of the leaders of *Učiteljsko društvo* in Zagreb, and after the First World War he worked from 1921 to 1929 as the President of the Association of Croatian Teaching Societies. Even though he did not oppose Yugoslavia he intended that Croatian Societies kept their specialty. It brought him directly to organized movement by Stjepan Radić, and in 1927 he started new magazine *Hrvatski učiteljski dom* inspired by the same newsletter by Radić. The announcement of the 6th January Dictatorship means the end of works of Ivan Tomašić but his son, Ljudevit Tomašić, in a way continued his father's works.

At the end of the 19th century and the beginning of the 20th century Ivan Tomašić was a role teacher needed in the backward society and education system in Croatia. His many-sided activities, traveling to many European countries, knowledge of foreign languages and extraordinary diligence resulted in better and high quality works in theoretical and practical education system. He contributed in dedication to graphic principles in training and practical workshops for children, and in intentions that town Zagreb should look after its poor and abandoned children.

Tomašić thought he could continue his works in the same way after 1918 but that did not happen. His ideas on association with teachers' societies in a new state did not follow centralistic policy driven by Yugoslav Government. There were bans, retirements, difficulties and complete negligence related to the way Tomašić worked before 1918. As the President of the Association of Croatian Teaching Societies in Zagreb he greatly influenced Croatian teachers. The political scene was conquered by new people and Tomašić was forgotten as the first teacher from Trnje, and as the first who catalogued children's games, and a writer of many handbooks for the young, as well as the reformer of elementary school education.

Key words: Tomašić, Ivan, pedagogues, history of education, Croatia, 1887-1929